POŠTARINA U GOTOVU PLAĆENA. BROJ DIN 8.—

HRVATSKA PROSVJETA

SADRŽAJ:

GOD. XII. BR. 11.

HRVATSKA PROSVJETA

GOD. XII. ZAGREB, 25. STUDENOGA 1925. BROJ 11.

Ljubomir Maraković:

Prikazivanje muke Isusove u Koprivnici.

I.

„Kazujući nam povijest koprivničkih (nekad vrbovačkih) pasijskih igara, g. župnik koprivnički S. Pavunić nas upućuje, da je tekst ovoga prikazivanja doslovno prevedeni tekst iz Oberammergaua, te bi prema tome imala ova izvođenja biti neka kopija onih u Njemačkoj. Međutim, srećom tomu nije tako i proučavajući razlike treba da se u prvom redu zapitamo, potječu li one iz nevolje, ili se zaista svjesno išlo za tim, da se dade nešto više ili manje u biti različito od onoga, što je u Oberammergauu zadobilo već sankciju svjetske slave.

G. župnik tvrdi u svom spisu, da je g. M. Ivšić, tadanji njegov kapelan u Vrbovcu i sudrug u radu i zaslugama, preveo scenu po scenu oberammergauskoga teksta. Međutim ovaj tekst, koji se danas igra u Koprivnici, nije nikako — ili možda bar nije više — oficijelni tekst njemačkih igara. Nemam razloga da posumnjam u ispravnost navoda g. Pavunića, pa moram zaključiti, da je koprivnički tekst stara verzija, kojom su se služili prvotno u Oberammergauu. Kako je to, da se g. Ivšić nije namjerio na novi, popravljeni i bezuvjetno kud i kamo bolji i dostojniji tekst, to mi je zagonetka, kad znam, da se već 1910. godine u Oberammergauu igralo po novom tekstu, koji je sasma jednak onomu od 1922. Postojao je dakle taj tekst već prije časa, kada je g. Ivšić stao da prevodi za Vrbovac, a bilo je i naših ljudi, koji su ga gledali (moj primjerak od 1910. donio mi je pok. P. Rogulja), pa mi je čudno, kako da nije došao do ruku našega prevodioca. Velika je to šteta, jer bi ovako bilo nužno, da se vratimo natrag i dokazujemo, da je noviji tekst bezuvjetno bolji i da su u njemu uklonjeni, koliko je moguće, svi oni stilski i stvarni nedostaci, o koje se njemačka i svjetska kritika gotovo jednodušno spoticala. Baš poradi te jednodušnosti i poradi toga, što je to za Njemačku i za svakoga, tko je bio u Oberammergauu, već riješena stvar, nabacit ću ovdje te momente samo ukratko i to u vezi s onim, što sam pisao 1922. o njemačkim igrama.

Predaleko bi nas odvelo, kad bismo slijedili izmjene od prizora do prizora; jezgra se njihova može sažeti u dvije bitne niti. Jedno je posve ispravno stilsko shvaćanje, koje je spoznalo, da su sve parafraze biblijskoga teksta u ovakvoj igri zabluda ukusa, i da je bezuvjetno nužno vratiti se, gdje god se samo može, izvornom tekstu Evanđelja i upotrijebiti ga u što direktnijoj formi. O to se stariji tekst teško ogrešuje; on meće n. pr. u usta Isusu kud i kamo više tuđega, nego evanđeoskoga teksta, a to nije samo nedelikatnost prema dubokom pijetetu, koji smo dužni inspiraciji evanđeoskih tekstova, nego i golema psihološka smionost, nametati se interpretom Spasiteljevih misli i osim toga, narušavati stilsku cjelinu evanđeoskog načina izražavanja. Nije li svakako dobronamjerna, ali ipak istinska preuzetnost, kada se riječi Očenaša, koje su u svojoj divnoj jednostavnosti i priprostoj uzvišenosti božanski jasne i velike, parafraziraju, stavak po stavak, nekakvim poetskim tumačem, koji uza sve svoje nastojanje, ne može da bude ni jasniji ni poetičniji, od samih Hristovih riječi. Nije li Njegova jednostavnost u isti mah tako duboka i tako sveobuhvatna, tako opća i svečovječanska, da joj se ne mogu nadiviti ne samo bogoslovci, nego i pjesnici? (Napominjem uz put, da uza svu svoju opširnost tekst parafraze ostaje stvarno prilično prazan, i da se n. pr. kod prošnje »Kruh naš svagdanji« i ne dotiče euharistijskoga smisla svakidanje sv. pričesti u ovoj prošnji). Ovakvih zastranjivanja ima u starom tekstu dosta, te će dostajati i površna poredba obiju verzija, da se uvjerimo, koliko je nova verzija u tom vjernija i sretnija, a još više se to osjeća kod same izvedbe na pozornici.

Drugi je momenat stvarni. Srednjevjekovni su tekstovi u svojoj naivnosti znali silaziti do nedostojnosti. Naročito se to osjetilo u figurama đavolskim, koje ni sam Goethe (u svomu Mefistofelu) nije mogao da riješi izvjesne nevine šaljivosti, a narodna ih je igra načinila upravo nekim bezazlenim Hans-Wurstima. Kako je podrijetlo ovih igara sakralno, posvetno, — jer one su upravo plod zavjeta, — tako su noviji obrađivači pravo spoznali, da njihov tekst i sadržaj treba da bude religiozna pobuda i duhovno sabranje, a ne lagana zabava. U koprivničkom tekstu

ostao je đavao još u samo jednoj sceni (s Judom), no i tu smijeh, koji redovno nastaje u publici, pokazuje, kako je bezuvjetno nužno, da i tu otpadne. Rogata i repata figura, kojom se djeca plaše, nipošto ne može da nam sugerira Kralja Tmine i Zla u drami, u kojoj se radi o trpljenju i smrti Božjega Sina. Sama radnja igre i ne traži nastup đavla, no kada bi to bilo potrebito, napasnik bi morao izići u čovječanskom liku ali takovu, koji bi nam ulio i svu grozu njegova demonskog bića i svu prokletu zamamljivost zla. (Moderno kazalište i film nastojali su to da dadu u više navrata na pr. kod Molnára).

Čisteći dakle igru od ovakvih grotesknih elemenata, koji bi bili štetni po pobudnu namjenu prikazivanja, stariji je tekst, po navici dobronamjernih teologa koji su slabi psiholozi, prevršio u kljukanju radnje svim mogućim edifikantnim momentima, bez ozbira na to, što se oni kose s historijski danim činjenicama. Tako je s malo prije spomenutim Očenašom, tako s primatom sv. Petra. Umjesto da Isus taj primat — koji je sankcionirao davno prije — simbolski istakne tim, što (po Evanđelju sv. Ivana) pere noge najprije njemu, i zametne s njim poznati razgovor o potrebi pranja, ovdje sv. Petar dolazi posljednji na red i Isus mu tom prilikom izričito podjeljuje primat. Radi ovakva nespretnog insistiranja na stvarima koje su uistinu izvan radnje, načinjena je u samoj radnji golema zbrka, koja je i stvarno i dramski neoprostiva. Isus i učenici dolaze tek na večeru, da blaguju vazmeno janje; međutim janjetu ni traga, jer bi dakako čitava stvar predugo trajala, a i režijski bi bila nemoguća. Na riječi Spasiteljeve: »Što činiš, čini brzo!« ne izlazi Juda iz blagovaonice, nego ostaje i dalje tu i tako drama riskira činjenicu, da je već kod prve sv. pričesti počinjeno svetogrđe. Sve ako iz Evanđelja i ne slijedi izričito, da Juda nije bio kod pričesti, (po sv. Ivanu čini se da nije), ipak je vrlo mučna ta supozicija za vjernička srca, naročito kada je svojim očima gledaju.

Pretrpavši dakle i rastavivši ovako radnju na sve strane (da dalje primjere ne navodim), stari tekst nije vodio brige o onom, što je trebalo da se u prvom redu uzme u obzir: da je ovo pozorišna igra, i da prema tome ima da, bar koliko je moguće, što više slijedi zakone dramske radnje. Ne treba da tumačim, kako je Muka Sina Božjega bitno različita od obične dramske radnje s tragičkom krivnjom i klasičnom katarzom; ali tko god piše za pozornicu, treba da računa s njenim psihološkim zakonima i da zna, da napetost gledalaca ovisi o tragičkom zapletu radnje, pa makar ona bila i sakralna. Nova je verzija nastojala, da tom neminovnom i suverenom zahtjevu pozornice udovolji tim, što je što više psihološki osvijetlila Judino izdajstvo i dovela ga u usku vezu sa židovskim komplotom protiv Isusa. Zavisti farizejskoj pridošla je još mržnja trgovaca, koje je Isus nakon svoga svečanog ulaska u Jeruzalem istjerao iz hrama; i ti su trgovci upravo oni, koji Judu predobiju i unajme za izdajničko djelo. Jasno je, da se na takvu osnovnu nit radnje vrlo dobro nadovezuju prizori iz Evanđelja od posljednje večere pa dalje, koji i tako imaju u sebi mnogo dramske snage.

II.

Ovdje nam se odmah od sebe nameće pitanje, da li se dadu iz ovoga izvući načelne smjernice za preudešavanje ove igre u Koprivnici. No treba najprije da razložimo, zašto je to preudešavanje potrebito.

Koprivnička je igra selila sa svojim pokretačem, a nije autohtona i tradicionalna kao ona u Oberammergauu. Nema dakle tu ničega, što bi se moralo čuvati kao posvećena starina, no nema opet ničega, što bi već uhvatilo čvrsto korijenje kao nepomična karakteristika ovoga prikazivanja. U Oberammergauu sama pozornica svojim historijskim razvojem i tehničkim uređenjem koje je iz toga poteklo, stvara neminovne pretpostavke za karakter dramskog prikazivanja. Unutarnja i vanjska pozornica, mogućnost da se uposle silne mase i bezuvjetna potreba, da se to učini, jer čitavo selo hoće da učestvuje u zajedničkom zavjetu, sve to zahtijeva velike tableaue s masama naroda i šarenilom u promjenama scena. U Koprivnici je tek obična natkrivena pozornica, doduše spretno uređena, no bez mogućnosti, da se razviju mase s onakvim efektima kao u Oberammergauu. Osim toga je i publika preblizu, da bi mogla dobro pogledom zahvatiti kompozicijsku ljepotu velikih scena.

Ma da je scenska oprema zgodnom upotrebom zastora i samo nešto stilizovane scenerije i ukusno i i praktično ujednostavljena, ipak se ne može prikazivanje onako povezano razvijati kao u Oberammergauu, gdje se dvije pozornice mogu izmjenjivati. Iza svake slike, već prema većoj ili manjoj tehničkoj potrebi, slijedi veća ili manja stanka, a to znatno kida dojam radnje i čini, da se gotovo isto toliko vremena potroši na stanke, koliko na samu igru. Ovo je veoma znamenit momenat, jer baš poradi njega znatno trpi sakralni karakter igre; česte i duže stanke rastresaju čovjeka, sile ga na razgovor s okolinom, vraćaju ga iz iluzije igre u svakidašnjost, i tako je dojam igre znatno oslabljen, dok u Oberammergauu neprekidni tok igre stvara intenzivnu zadubenost u radnju i crkvenu tišinu u gledalištu. Treba naročito naglasiti, da ono neumjesno smijanje na ozbiljnim mjestima kod nas ne potječe od nedostataka u igri, nego baš od ovoga momenta: publika je rastresena i kritizovanjem za vrijeme stanaka navedena, da gleda u igri pozorište a ne svet događaj; a to je vrlo nezgodno.

Kada smo dakle spoznali sve ove okolnosti, ne će biti teško, da povučemo praktične zaključke glede izgradnje same igre.

Ponajprije je jasno iz svega onoga, što sam već kazao, a još više iz onoga, što ovdje poradi kratkoće ne mogu da iznesem (a to će svatko lako naći i u najobičnijoj literaturi o Oberammergauu), da bi s razloga stvarnih i estetskih bilo bezuvjetno nužno, da se sadanji tekst izmijeni s novim oberammergauskim, kad se još zasad ne može računati s originalnim

našim tekstom. Poznato mi je doduše, da g. dr. V. Deželić sin radi na rekonstrukciji nekih starijih naših tekstova; no treba uzeti u obzir, da su i tekstovi i obrada g. Deželića rađeni s drugim pretpostavkama i da koprivnička igra mora računati s onakvim uređenjem pozornice, kakvo ima. — Jasno je nadalje i to, da Koprivnica s tehničkih razloga, koje sam izložio, mora i ovaj tekst da skrati (na programu koji sadrži 30 tačaka, već je i tako stalno štampano, da se »radi tehničkih poteškoća slika 11. i 26. ispušta«). Ja bih tomu naveo još i umjetničko-psihološke razloge, koji bi, držim, mogli biti uvaženi, jer je koprivnička igra zasad bez tradicije i svježa, pa se ne će nitko ogriješiti o pijetet, ako dirne u njen sadanji oblik. Koprivnička igra dakle nije zavjetna kao ona u Oberammergauu; niti se je čitavo mjesto obvezalo na saradnju, niti su se igrači obvezali, da će podnijeti sve muke, samo da što vjernije prikažu Isusovo trpljenje. U drugu ruku opet izlazi iz onoga što sam već kazao, da gledaoce ovakva igra zaokuplja u prvom redu kao drama, t. j. kao suvisla radnja, koja ima svoj zaplet i svoj psihološki uspon i svoje tragičko riješenje. Opaža se već u Oberammergauu, da psihološki učinak igre raste dotle, dok se odigrava Judina tragedija i dok gledalac (po zakonima drame, premda vrlo dobro zna kako će stvar uistinu ispasti), još uvijek koleba, da li Isusa ne će minuti smrtna osuda. U scenama kod Pilata, Heroda i Kajfe je kulminacija igre, i tko bi računao sa zakonima drame, nastojao bi, da njen rasplet bude što brži i hiti što usudnijim tempom prema katastrofi. Zato bi bezuvjetno trebalo, da se ova partija stegne, a pogotovu da se izbace momenti, koji su tu samo radi neumjesna retardiranja (na pr. lična intervencija Klaudije Prokle, koja je i u Oberammergauu već ispuštena). Čak i sam prikaz muke bih ja stegnuo samo na najnužnije jedno zato, što se tim izvođenje samo fizički otešćava, drugo, što je scena preblizu publici, pa ne može da dade prave iluzije (a taj momenat nije ni u Oberammergauu baš osobito jak); a treće, što je tekst tu prinužden ili na veliku praznoću ili na nezgodno umetanje i ponavljanje kojekakvih pogrda, koje Isusu dobacuju Židovi i vojnici. Uza svu potrebitu vjernost historiji, te su pogrde u sebi blasfemične i ne može dugo da ih sluša vjerničko srce. Držim, da i sami izvađači tih scena to teško podnose. A naročito treba glede prikaza same muke uzeti u obzir, da prosječna široka publika u neku ruku voli da se »zgraža« nad okrutnostima mučenja, ali je to estetski i etički vrlo opasan momenat kod kojega su baš ovakve igre pozvane da rade odgojno, jer će se inače prikaz otkupljenja svijeta izvrgnuti — sit venia verbo — u konkurenciju borbi s bikovima. Ako se ovom igrom ide za religiozno pobudnim efektom, onda taj, po momu mišljenju, kad se radi o dramskom prikazivanju, kud i kamo više stoji u jakom naglasivanju Judina izdajstva i Isusove neumoljive propasti; jer gledajući to čovjek, najdublje osjeća svoje lično nevjerstvo i nezahvalnost ljudskoga roda. Sama muka se može mnogo bolje meditirati pred slikama križnoga puta, nego gledati na pozornici. Bičevanje, trnovu krunidbu i još nekoje momente, ako se već misli da ne smiju izostati, prikazao bih samo u »živoj slici«, a od samoga križnoga puta samo striktno postaje njegove s najpotrebnijim tekstom. Svlačenje Isusovo i kockanje vojnika mogla bi također biti slika bez riječi. Sve treba da hiti prema čovječanski strašnom i božanski velikom prizoru Isusa na križu, koji se može dati s više širine, jer ima dosta historijskih činjenica i evanđeoskoga teksta, koji mogu da ga dostojno ispune. Sa samim Uskrsnućem je velika nevolja. U Oberammergauu je to samo živa slika, ali ni ono posve ne zadovoljava, jer se mora uteći upotrebi nekih mehaničkih tehničkih sredstava, koja inače tamo (s pravom) izbjegavaju. Kad bi se radilo o samom dramskom efektu, on bi bez sumnje bio najjači, kad bi se uzele toliko potresne

S. Tomerlin: Molitva. (Ulje.)

i nama čovječanski tako blize scene sa ženama koje traže Isusa, i s vrtlarom kojega prepoznaje Magdalena. Za mene lično, izuzevši prizor u Emausu, imade uopće malo momenata iz Evanđelja u ovomu sklopu, u kojima se tako potresno pokazuje duboka tuga za Isusom i Njegova neisporediva dobrota prema čovjeku. Psihološki bi ovo bio najumirljiviji i najnježniji završetak. No kako se ovdje radi svakako o pučkoj svečanoj igri, to ona mora bezuvjetno da računa s psihologijom mase i da dade svečan i velik konačni tableau. U tom smislu mogla bi se i Koprivnica zadovoljiti dobro izvođenom živom slikom Isusova uskrsnuća.

III.

Priređivači koprivničkih igara treba da budu svjesni, da Koprivnica nije Oberammergau, i da to ne može da bude. Ako se za nevolju služimo njemačkim tekstom, činimo to radi nestašice boljega, i što je konačno stvar u sebi internacionalna, te sam tekst nema nikakvih specifično njemačkih osebina. Ali u Koprivnici su već dobrim instinktom napustili starozavjetne žive slike ispred pojedinih odsjeka radnje, a kako sam pokazao, mogli bi i samu igru modificirati bez štete po njen učinak. Ona se mora u Koprivnici rasteretiti već i poradi toga, što ne će nikada zadobiti onu monumentalnost, koju ima Oberammergau. Ona ima kudikamo manji auditorij (tamo je prostora za 5000 gledalaca), te ne može pokrivati toliko troškova. Nadalje, Koprivnica kao da uistinu nije još odredila svoju periodu igara, ali se čini, da se ove kane ponavljati svake godine. Ako je tako, onda je neophodno nužno, da se njihov format — da se tako izrazim — stegne, jer bi bio prevelik zahtjev prema igračima, tražiti od njih svake godine one žrtve i pregaranja, koja u Oberammergauu prinose tek svake desete godine. Treba pomisliti, da ti ljudi ne samo nemaju nijedne nedjelje i blagdana u ljetu za sebe, nego i da bi se s vremenom premorili, pa bi im i protiv njihove volje konačno čitava stvar dotešćala. A i publika bi s vremenom znatno jenjala, pogotovu ako igre predugo traju, i ako su uz to prometne veze nezgodne, kao što su sada. Uza sve to držim, da se ne će moći dugo istrajati sa svakogodišnjim izvođenjem, nego da će trebati stvoriti neku, i ako kraću, periodu.

U svakom slučaju, Koprivnica ne će imati internacionalan karakter, niti je naš narod već sam za sebe tako golem kao njemački, pa treba svakako da ove igre zadrže intimniji karakter: manji prostorni opseg, manji broj personala, kraće vrijeme trajanja. Uz to i manji idejni doseg: nije to monumentalno zavjetno djelo čitave jedne općine, nego priredba jedne religiozne organizacije na vjersku pobudu čitava naroda, ali samo sa silama koje ta organizacija može da smogne. Ne kažem, da se te sile ne mogu s vremenom pojačati i krug proširiti, ali kad ni Oberammergau nije ostao uvijek jednak, može i Koprivnica da se s vremenom razvije prema danim prilikama.

S tim su u vezi i neki režijski problemi. U Oberammergauu su kosa, brade i uopće maska pojedinih lica njihova prirodna fizionomija. U Koprivnici, budući da se igra ne daje tek svakih deset godina i budući da je izvode pretežno mladi ljudi, maske su umjetne, i uz svu njihovu vrlo dobru izvedbu, ne mogu da dosegnu advekatan dojam. No teže je na tom to, što su one, rađene običajnom pozorišnom tehnikom, faktično maske za večernje umjetno svijetlo, a igra se jednim dijelom vrši kod dnevnog prirodnog svijetla. Ako se trajanje igre stegne, pomoći će se i tu bar tim, da će golem dio igre — ako ne možda i sva — pasti u dnevno svijetlo, te da će se tehnika maskiranja moći ravnati prema tomu. Najidealnija bi svakako bila prirodna maska, pa se i vidi na pr. i sada znatna razlika između izgleda i držanja Jakoba starijega (Stjepana Cmrka) u prirodnoj maski i ostalih lica.

Ako ovdje hoću da skratim i ujednostavim koprivničku igru, ne činim to nipošto, da umanjim njeno značenje ili da joj podcijenim djelovanje. Naprotiv. Radi se ovdje o tom, da igra dobije svoju određenu fizionomiju, da ne bude ni slaba kopija ni nedorastao takmac jednoj već stvorenoj stranoj igri. Koprivnička će igra, mislim, osim vjerske pobude u umjetničkom smislu dobiti onda svoju izrazitu fizionomiju, ako postane što više n a š a, i ako postane što više p u č k a.

Kakva je sada, ona već nosi na sebi vidne oznake toga našega, samo bi one još jače mogle da dođu do izražaja, ako se budu svjesno razvijale. Ako se pogledaju tipovi tih igrača makar i u umjetnim maskama, bezuvjetno se osjeća, da taj Isus na pr. nije idealni Isus savršenih kazališnih izvedaba, ali da je on zaista vrlo dobar dokumenat za studij, kako se lik Hristov odražava na našem čovjeku iz puka, koji hoće da mu bude što sličniji. Tko pogleda sliku toga Isusa, poželjet će možda u prvih mah više profinjene blagosti, a manje one neke pučke nezgrapnosti — neka mi se oprosti riječ — koju će preosjetljiv inteligentni gledalac tražiti za ovu uvišenu ličnost. Pa i kod igre Antuna Vukovskoga mislit će možda tkogod isprva, da bi mogla biti manje vezana, više prirodna. No tko je gleda duže i dublje, opazit će bez sumnje, da ovaj priprosti igrač ali zbiljski vjernik igra svoju ulogu s dubokim počitanjem, s posvetnom toplinom, i da je zaista uspio da dade u njoj nešto svoje i naše, da stvara stil. Što dalje, negova igra sve više osvaja, i može se kazati, da je toliko delikatni prizor na križu pun dubokog dostojanstva i prave kršćanske tragičnosti. Pa kako pučka igra ne znači samo igru za »široke slojeve«, nego igru za »vjernički puk«, to bih naročito naglasio, da će se inteligentna gledaoca duboko dojmiti ovo iskreno nastojanje igrača, da se sljubi sa svojom velikom ulogom, u čemu ima nešto djetinjski naivno i kršćanski duboko do potresnosti. Marija (Ana Jurić) i Juda (Ivan Tarjanji) dvije su znatne uloge, koje su reprezentirane vrlo uspješnim tipovima; samo bi se prva dobrom režijom trebala riješiti plačljivoga tona u scenama u kojima on nije umjestan, a drugi komičnih efekata koji se protive ozbiljnosti momenta (naročito na posljednjoj večeri). Novi oberammergauski tekst bi to već sam po sebi učinio, jer promijenjenom izradom baš tih scena onemogućuje takvu interpretaciju. Vrlo je plastična i dramski jaka figura Kajfe (Ivan Mihinec), i opet tip našega čovjeka, koji je vrlo dobro iskoristio svoje karakteristične osebine, da dade uvjerljivo psihologiju ove ličnosti. Ne ide se, dakako, nipošto za »pohrvaćivanjem« historijski autentičnog događaja (kostimi su vrlo ukusni i historijski vjerni)) ni općekršćanskog predmeta igre: ali u stilu interpretacije, u onim nekim imponderabilnim sitnicama koje odaju ličnost igrača, doći će bez sumnje do izražaja karakteristična religioznost naše rase, a to će biti vrlo dragocjeno i zanimljivo ne samo za nas, nego i za strance. Tako je na pr. po sebi sasvim neznatna figura »domaćina blagovaonice« sa svojim karakterističnim držanjem raskriljenih ruku kao oživjela bizantska ikona i izvan svake teatarske naučenosti.

Što se tiče **pučkoga** karaktera igre, on je već podrijetlom teksta dan; samo bih upozorio na to, da bi se tu lako moglo zastraniti u nekojim na oko nebitnim momentima, ako se ne bude svjesno pazilo na jedinstveni stil čitave priredbe. Da je izvođenje igara negdje sasvim na selu, bilo bi u tom pogledu mnogo lakše, jer bi sami priređivači već osjetili pogrešnost zastranjivanja. Tako je naročito s glazbom (u kojoj začudo ni Oberammergau nije imao sreće). Ne diram nipošto u kompozitorske sposobnosti g. K. Adamića, štaviše priznajem, da su nekoje partije njegove muzike i vrlo lijepo uspjele; ali kad bi se na selu imao izvesti njegov koloraturni sopran-solo (za koji ni sadanja izvađačica uza sav svoj krasni materijal nema dovoljno škole), to bi svakako neminovno osjetio, da se to ne može i da se to ne slaže sa seljačkim izvađačima same igre. I u Koprivnici je većina igrača seljačkog staleža, pa treba da tako i ostane; ali onda se nikako ne smije pustiti maha presizanju gradskoga elementa u stupanj obrazovanja i shvaćanja seljačkog svijeta, koji je i kao kulturna cjelina čistiji i izvorniji, nego neodređena mješavina malogradska. Pučka igra mora biti svakomu razumljiva, svakomu prilazna; u Oberammergauu je nerazumljivost (t. j. izvještačenost) muzike donekle paralizirana tim, što svatko ima tekst iz kojega može saznati, što se muzikom izražava, jer mu sama glazba to ne će kazati. U Koprivnici nema teksta, i ne će ga, radi kud i kamo manjega broja slušalaca, za dugo još ni biti, a niti je glazba sama narodu prilazna, niti može vokalizacija pjevača biti takva, da bi se tekst potpuno razumio. Radi toga držim da bi bilo mnogo bolje, kad bi se mjesto svake posebne glazbe pjevale na dotičnim mjestima odnosne naše najljepše crkvene pjesme i to one, koje su se najviše srasle s narodom; ako bi kod toga zapjevao i sam narod iz auditorija, držim da ne bi nipošto bilo na štetu stvari. Tako bi se tu ujedno pribrale ponajljepše naše religiozne pjesme, pa bi, držim, i to bilo naročito za strance od osobita interesa. Da bi uz to i uvježbavanje tekve muzike zadavalo kud i kamo manje truda, držim da se također ne smije podcijeniti.

Uopće, treba ići naročito za tim, da se podcrtaju i istaknu svi oni momenti, koji gledaoce mogu i moraju da formiraju u jednu jedinstvenu cjelinu, koja kod tih igara ne će gledati pozorište, nego proživljavati religioznu ideju u estetskom ruhu. Za tim bi išlo skraćivanje igre, da se izbjegnu neugodne i duge stanke; za tim i pjevanje pučkih crkvenih pjesama u okviru igre; a držim da ne bi bilo teško s nekoliko natpisa upozoriti gledaoce, da ne plješću izvađačima, jer to silno kvari sakralni karakter i dublji dojam igre. Gosp. Juraj Dević, član Narodnog kazališta u Zagrebu, izvršio je svoju zadaću, koliko je kao profesionalni glumac mogao, s velikim marom i razumijevanjem. Igra je uvježbana uz neznatne izuzetke veoma glatko i sigurno — naročito kad se uzme u obzir izvađački materijal —, a i problem uređenja pozornice riješen je sretno. Samo, budući da je pučko kazalište sa svojom naročitom publikom, svojom posebnom tehnikom i svojim nestručnim izvađačima problem za sebe, priređivači bi igre dobro učinili, kad bi pored toga trajno konsultirali koga, tko se tim problemom naročito bavi. Kad je svagdje u svijetu tako, ne smije ni kod nas da bude drukčije.

G. župnik Pavunić i svi oni, koji su ga poduprli i koji su se u radu žrtvovali, treba da nastave ovo svoje veoma zaslužno i zamašno djelo. U tom su ih imali da podupru i ovi reci, jer svaka nova godina ima da za njih bude nastavak rada, a ne jednostavno ponavljanje; nastavak, koji će, kao svaka prava pučka igra, čuvati sve što je tradicijom valjano stečeno, ali i stalno usavršivati djelo, koje ima da bude plemenit odraz naše narodne duše.

J. Prerovsky:

Ja se opet latih . . .

Ja se opet latih pera i papira,
Na nj ću da prenesem svoje duše stih.
Otkriti ću tajnu, što mi srce dira,
Pali, te već nisam ko inače tih.

Nađoh se nad grobom prvih ideala
Do očaja tužan, ko cvijet zgažen, strt.
Prezreh vilu pjesme i sve, što mi dala
Njena ruka meka, njezin sanja vrt.

U svijet širok pođoh, htjedoh čovjek biti
Običan i sitan kao ljudi svi.
Među ljudma htjedoh svoje gnijezdo sviti.
Svi me ostaviše, al' ne, vilo, Ti!

Ostala si sama, zapuštena, bijedna,
Al' si pošla za mnom, otkrila mi trag.
Našla si me strta, sažaljenja vrijedna,
Ogrezlu u krvi dala cjelov blag.

Ko sin izgubljeni svih Ti se na grudi,
Prah otresoh s nogu, k nebu digoh lijet.
Ne pitam se, vilo, što će reći ljudi.
Meni kutić neba, njima čitav svijet.

P. Dulčić:

Miserere.

Večeras uz sveto kandilo pokajanja i žrtve,
u svečanoj tišini hrama
potražit ću milosrđe tvoje...

O blažena večeri!...
trenuče... žuđeni i onda,
kad po dračama života
gazih besvjesno i pomamno,
kad srtah k istini nekoj,
ko k plijenu kad srće razjaren vuk.

I tražih je
u bistrim izvorima,
na vršcima gora,
u pobješnjelim valima...

Svud je tražih...
u sumornu zapadu mišljah da se gubi
i da iz smrti
moj život sviće i rudi...

Blaženstvo će večeras zaći u srce moje...
I čut ćeš, Svevišnji, tada
krik duše moje
čiste,
ko što je djeca ulicama nose
žarke,
ko plamen, što pred tobom gori

čuj sve će prestat, sve će tada zamrijet
kad čuješ drhtaj »Miserere« moga
i žižak vječni, što gori u hramu
pred svetištem tvojim —
utrnut će...

Al ne! vječno će gorit,
gorit će drugi u srcu mome
na pokajanju,
ljubavi,
čistoći...

A ona je, ko tajna sfinge
sakrita bila u suzama
Magdalene...

Cvite Škarpa:

Ko stablo.

Kô stablo bez cveća
u nekom kutu bez sunca u magli
s granama pokislim

sećam se svojih pomrlih proleća
pa čujem u grudima kucaj nagli
svog srca... I mislim...

Al ne mislim više na radost
ni dali će život što će domalo doći
biti lep ili ružan

mislim na svoju mladost
koja će skoro proći
pa sam jako tužan

oh, zato me nemojte pitati nikad
što je to što me ovako
u duši sad mori i siše — — —

jer ja bih sada kadikad
samo plakao jako
i ništa više.

J. Cvrtila:

Dies irae...

Pred kućom u cvijeću
Stari gleda baštovan
Oblake, što ranjavim nebom lijeću
Ko sablastan san...

U gnijezdu negdje pod strehom
Pište očajno mlade lastavice —
Ustrašenih se ruža lijehom
Krune latice...

— Eh, ko iz kabla
— Kiše će biti,
— A morao bih neka stabla
— Još presaditi...

I vraća se u kuću... Lupnuše vrata...
U grozničavom muku
Kukavica sa švarcvaldskog sata
Zadnji put kuka:
— Ku-ku... ku-ku...

I sve osim stara čovjeka
Zamire i čeka...

M. Blašković:

Pjesnici.

Da: mi ćemo vječno ostati mladi,
Jer će nam pjesma život da sladi;
I nikada ne će nam selo,
Što leži u divljačkim gorama
Prekriti mlado čelo
Odurnim staračkim borama.
I bježat će očaj i tuga,
Dok pjesma bude nam druga;
Dok bude drugarice pjesme,
Života nam vira i česme.

Ton Smerdèl:

Pjesma starog jedra.

Leprša jedro jakošću krila
ponose tice
i bori se smjelo
kličući sutonu modrom:
— »Sve lađe čekaju na me.
Mojom pomoći plovljahu
djedovi stari
i unuci mladi
ne, ka ostrvu smrti,
već pučini bijeloj.
Onako jednako
vječito umorni
mornari jedrili su stari,
kad su im
trepavice slijepljene bile
od soli morske,
i kad su morske im vile
lanac — zaborava —
ovjesit htjele.
Nijedan vjetar
mene probio nije
i bijah uvijek avet bijela
pred kojom strepljahu
i valovi i hridi.
Zakrpljeno — puno crvenih krpa
ličim
poniznom vječitom romaru,
što nosi zastavicu bijelu
i vjeruje slijepo,
da bijeli će stijeg
procvjetati po priči staroj
u uljiku mira.« —
Leprša i lomi se
u klopotu vazdušne struje
jedro od sitnih konaca aloja starog.
Himnu jedinu pjeva:
— »Ni nevere mrke
ni lebić, ni bura
ne probiše moje mi srce.
Čujte me, udovice mrke,
kojima usne su gorke
ko maslinova kora
a suze slane ko so:
— Niko ne sruši mene
u davnini,
koju ne pamtite vi.
Sunce mi bjelinu
ispiti nikada neće.
Zvijezde na krilo slijeću moje.
kad na katarki staroj
sveta vatra u avgustu svijetli.
Život nijem i čitav
skupih u nabujali skut,
već u jedrenju prvom
i onda,
kad po prvi put
lađa beznadno đipnu
po hrptu bijesnoga vala
željna plovidbe duge; —
kad škripnuše
konopi čvrsti,
što ih stari oronuli ispletoše mornari.
Čudesa života vidjeh
i borbe džinovske prođoh.
Oh! zar nema srdaca
ponosno mladih,
koja bi konope
stegla na katarki mojoj?
Zar mišice nema
za kormilo na lađi mojoj?
Oh! što plaču mladosti
ko starci
na obalama surim
psalmovni plač
sa očima strasti
i želje,
da tijelo im igra
— pomamno crveno kolo.
— Dođite, mišice mlade,
i konope sapnite moje
i kormilo primite staro.
oh! dođite
ja žudim da rebra
ove lađe
zazvone pjesmu staru,
ko more
ko život
na valovima vječnog vrenja.

Ton Smerdèl:

Predvečerje i majka.

»Da čuješ moju dušu punu séte«.
M. Bojić (Soneti).

Zašto tužiš majko?
Evo sinu ti netko
na djeliće kida dušu.
— Htio bi majko
tebi pasti u krilo
i postati svet
ko što postaje sunce
sada u očima tvojim.

— Krvavo je sunce, sinko! —
i kukci nastavljaju
o majko, govore Tvoje.
O, kako sam tužan; —
mladost tebi darovaću
majko,
ako mi dušu odjeneš mirom.
— Mrak. —
Modri na more pada mrak,
dok majka ćuti.
— Ne! ja mladost ne trebam tvoju.
Ja ti je dadoh, oprosti mi, sinko!
Zvijezde u talasu
plivaju ko u kolijevci mirno.
Stojim,
a na vjeđe vatrene moje
poljubac svetice pade.
O! oprosti mi majko!
Zadnju zraku popih
bijeloga sunca iz duše tvoje,
a lijepa je suza,
silhueto crna,
tvoja iz očiju tvojih,
ko kiparis crni u noći.
Mjesec bijeli
kroz grane probija tvoje.
Staze su mirne,
kiparisu tužni.
Mir u sebi nosim tvoj
u jednu — posljednju zraku
sutona lijepog
mladosti moje.
O majko,
zvijezda sjajna mi budi
u noćima bolnim mojim!

Venny:

Pesme izgubljenog deteta.

(U Album A. V.)

I.

Pevajte, deco bela,
naivnog smeha
nevinog tela
bez greha.

Sklopite oči lepe
dok su još pjane
i slepe
nezaplakane,

jer dok vas svojim
opije vinom
sunce,
kô mene,
nestaće naivnog smeha
bez greha — —

II.

Opet sam čist i bel
i tih kô eolina
ne zavidim lepoti
božanskih violina.

A ovo malo boli
što osećam u grudi
kô akord nežnog mola
tih uzdisaj mi budi.

I tako tiho živem
kô mala disonanca
i pijem život, pjan
s božanstvenih nijansa.

Leonard Kalac:

Prinos.

Evo duša moja sve je ostavila
i prinosi Tebi žrtvu u samoći.
U molitvi žarkoj Tebe samo žudi,
a molitva ova uzdah je iz noći.

Evo, duša moja sve je ostavila;
sad si Ti o Bože, moja ljubav žarka —
kako li sam bogat — bogatstvo to duše
ne razori meni svijeta laž i varka.

Bogatstvo to nosim kroz šikarje, trnje,
zlikovci gdje straže i vrebaju na me.
Al ja ne dam svoga blaga, ja se borim...
Pobjeđujem, znađem: Ti se boriš za me.

I pred Tobom kada klonem iznemogô
Ti mi zboriš; govor Tvoj ko med je sladak.
Riječi Ti ko melem padaju na srce,
i pred sobom gledam put bez trnja, gladak

Plamenom ga svojim ljubav izgladila,
plamenom ga svojim ljubav obasjala —
o trenuci rajski, vrijedni svake žrtve
na oltaru svetom vječnog ideala!

O trenuci rajski, o ljubavi vječna,
vrijedna žrtava i teškog prijegora!
Ja za Tebe živim — ta bez tebe što sam?
Val, kog vihori nose, biju usred mora.

Venny:

Pesma moja.

Što smo se sreli, okrutno moje dete?
Što si mi bednom donela, Pesmo moja?
Umesto tihe utehe: veo sete
Umesto dûge: pretamni spektar boja.

Pre nego videh kandilo Tvoga oka,
Luda pomišljah: nova se javlja zvezda,
Ide da zasja, svemirom, i s visoka
Ugreje ljude — dečicu s hladnih gnezda.

Videh Te, dete, Ti si se Pesma zvala,
Oko Ti tamno tiho ko tuga tajna
U njemu zvezda — ah to je suza sjala
Mojeg života jedina zvezda sjajna.

Što smo se sreli, okrutno moje dete?
Više ne mogu plakati, Pesmo moja,
Oči su moje mrtve dve neme sete
Oči su moje umrli spektar boja.

Prati me ipak, Pesmo, još časak koji
Zvezda životu jednom je suza boli —
Neko se, Pesmo, očajne suze boji
Meni je ona: Sve — pa Te srce voli...

Stanko Kljajo:

Noć u sobi.

U sobi tamnoj tišina se rađa
i atomi sitni s njome se ljube,
u sobi tamnoj kucaji jednog srca
u zakucima nijemim
se nečujno gube.

Tiho
— ko neki lahor priviđenja
tišina plava diše
i sve stvari postaju plave
i nijeme,
dok se snoviđenja bude
u lakom
i odmjerenom tempu.

Soba moja drijema
i sve stvari s njome.
Mrak duboki pada
sve više i više;
u njemu
jedno srce kuca
i za svijetlom
uzdiše... uzdiše...

U sobi tamnoj tišina se rađa
i čeznuća puno
srce se jedno u njoj preporađa
tiho... tiho... tiho.

A. V. Mihičić:

Svjedoci.

Minute padaju kao kaplje vremena,
U svakoj vječnost leži,
I preko našeg tjemena
Kô preko gorskog sljemena,
Porinuta našim patnjama
U bezdan mraka bježi.

Na nama ostaju samo tragovi
Plavih i crvenih pruga,
Za nama crni zagorjeli pragovi
Kao pred nogama noći stupovi i sagovi
I mirisi zaboravljenih tuga.

I tako od dana u dan,
Iz vječnosti u vječnost slazimo,
Ukleti svjedoci nestajanja
I uvijek novog stvaranja
Po grobovima preda gazimo
I zajedno s vremenom
Niz stepenice vjekova, godina, mjeseca, dana i časova
U grob svoj tiho silazimo.

Tu ogrnuti crnim tkivom prošlosti
Čekamo pod granama čempresa, loze i sna
Čas kad ćemo opet da planemo
I valove u vremenu i vječnosti ganemo
Kô davno utopljena zvijezda
Procvala u račijem oku
Duboko sred morskoga dna.

Joso Benac:

Tu si!

Tu si! Ko oblak mirisna tamjana
biće si ovio.
Dušu si mi povio
pelenicom bijelih oltarnika.

I ne znam, kojim međama
u opoju sad plovimo.
Na spuštenim mi vjeđama
dodir Tvojih prstiju.
Na usnama gore žarki cjelovi.

Tu si! Hlaptom Te duša lovimo.
Tä mi smo samo dijelovi
Tvojega hrama.

Negvama si nas sputao
svoga slatkoga ropstva,
dok duh nam pustarom lutao.
Sad žeđamo Tebe.

Tu si! Ćutimo Tvoje dodire
i glad i vječitu žeđu.
Ma da u duše nam prodire
sunčani Tvoj osmijeh,
mi vječno žeđamo Tebe.
Lovimo Tvoje cjelove.
Mremo — i opet živimo
tisućom sunčanih života:
sav život naš Tvoj je tek posmjeh!

Ilija Jakovljević :

Na raskrsnici.

(Svršetak).

U tome času digao se prst njegove glave i misao prsnu kao mlaz vode. Nešto ga, kao grč, stisnu u srcu kraj ovoga groblja nesuđenih naraštaja. Zagleda se niz toplu, od prirode blagoslovenu ravan, i bi mu da se rasplače. On je pročitao na stotine članaka i kratkih bilježaka o tome društvenom zločinu, koji tako napreduje u našem najbogatijem kraju. Ali istom ovdje, na prsima ove zemlje, tu je pravo osjetio, šta znači izumiranje cijelih loza i naseljivanje stranaca. Tu je osjetio svoj nacionalizam, bez olinjalih lozinaka, i čvršće stao na tlo, s bolnim gnjevom u duši, kao brat, kada vidi sestru obeščašćenu. A iz krčme je i dalje dopirala psovka, svada, ispremiješana seljanskom tužbom i promuklim pjevanjem.

Salaš, kuću, sve što imam,
Tebi ću da dam...

Cestom je prošao župnik. Pred krčmom se zadržao samo časak. Prisluhnuo je, šta se u njoj pjeva, i pošao svojim putem. Njegovo bolesno i debelo lice gledalo je apatično i umorno. Petar ga je s interesovanjem promatrao.

— On prolazi ravnodušno, kao da ga se sve to i ne tiče! — klikne zadivljeno. — Je li moguće, da je njegovo srce tako otvrdnulo? Ide, s polucilindrom u ruci, gledajući s dosadom preda se. Ni jedan mu se mišić nije na licu trznuo. Ide, kao da i ne vidi, kako korov raste oko njega, na njivi njegovoj. Kada zaprijete gromovi, on se uzbudi i šalje crkvenoga slugu, da zazvoni u sva zvona. A ovdje, kad se duše utapaju, on ne čuje glasa svoje dužnosti. Ili možda čuje, ali ne osjeća snage, da mu se odazove?

Petar je mislio i dugo gledao za župnikom. Onako debeo, s bolesnim izrazom na licu, on mu se pričinjao beskrajno jadan i duševno siromašan. I čovjek mu se sažalio. Sklonost, da ga kritikuje, ostavila ga. Instinktivno je osjetio, da bi lako mogao biti nepravedan. Jer šta može jedan čovjek, kojemu je, kao i cijelom staležu, poljuljan autoritet? Hoće li poći u krčmu, uzeti bič u ruke i ljude goniti napolje? I koliko uopće može da učini jedan čovjek, protiv kojega su se urotile i novine i politički demagozi i njihovi korteši? Na nj sikću i birtaši i Židovi i sva naša tako zvana napredna inteligencija. A pomoći iz vana malo ili nimalo...

Takve su mu misli kljuvale srce. Drsko i nemilosrdno. Kao grabežljivi i pohlepni jastrebovi. A iz krčme su se i dalje dizali reski i pijani glasovi.

Salaš, kuću, sve, što imam,
Tebi ću da dam...

Na nedalekom bunaru zaškripi đeram. Pas vučjak ispruži šape i snažno zalaja. Neka starica iziđe iz kuće i dovuče se do bunara. Slabašnim rukama zahvati vodu i ponese tešku posudu. Previjala se pod teretom. U kući sigurno nema mladega, koji bi je u takvom poslu zamijenio. Snaha je otišla nekuda u susjedstvo na razgovor, a možda i na kakav tajni sastanak s kojim seoskim bećarom. A unuka se zabavlja i igra u krčmi. Nedjelja je i mladež treba da se razonodi.

Najednom svirka utihnu. Na vratima krčme pokaza se crna primaševa glava, urešena sa dva niza prebijelih zuba.

— Gospodine, more, zašto ne uđete i ne zaigrate? Da vidite lepih snaha i još lepših devojaka! Pa ih uhvatite oko pasa i privinete sebi, da Vam srce iskoči iz nedara! — dovikivao mu ciganin strastveno.

Petar ga je gledao sa saučešćem i bolno se smiješio.

— Dođite, more, da Vam za banku sviram o Miti komiti! Curu ćete da poljubite i s prvim momkom u selu da se na nože pobijete! — nastavljao je ciganin, s lukavim smiješkom na usnama i s lažnim dertom u očima.

— Hvala, hvala! — odgovori Petar jedva čujno i nastavi svoj put. Za njim zalaja ciničan smijeh i sitan cilik gusala, a onda se prosu polupijana pjesma.

Teraj, Lenka, jao, jao, jao,
Teraj, Lenka, riđu i zelenka...

Petar je išao dalje. Tih i utučen. Zagrijan crnim mislima. Sama od sebe nametala mu se poredba između sela i grada. Pred njim je stajalo selo u propadanju. Ono idealno naše selo, o kojemu sa zanosom pjevaju varoška djeca i kojemu bez stida laskaju politički demagozi. Stajalo je selo, s poljuljanom vjerom i pokolebanim moralom. Trebat će samo, da se iz grada unese umišljenost o vlastitoj hiperkulturi, pa će i selo dobiti veći broj i teoretskih bezvjeraca. Praktičnih, na žalost, ima negdje i previše. I tako će to ići i dalje. Sve dok ne dođe jedan novi, veliki val, koji će oprati izranjena srca i ponijeti ih u ljepši i čovjeka dostojniji život. Samo kada bi što prije došao i kada bi se spustio i u ove krajeve! Svećenstvo i nova generacija naše svjetovne inteligencije imat će da tu obave teške, ali časne zadaće...

Još nikada nije Petar osjetio potrebu konstruktivnog, apostolskog rada, kao u ovome času. I nikada ga nije tako ponio osjećaj lične sreće kao ovoga popodneva, kada je njegova duša zajecala nad budućnošću brata bližnjega. Istom sada je potpuno osjetio, koliko bogatstvo nosi u svojoj duši. Našao je mlado, još nevino stvorenje, s kojim će sagraditi dom zajedničke sreće i zdravu stanicu u tijelu cijelog naroda.

Izvadi iz džepića rupčić, što mu ga je poklonila Elvira, i prinese ga usnama.

— Elvira, draga moja Elvira! — šaptao je toplo i zaneseno. Išao je polako i zaneseno, opijen tihom srećom i dobrim nadama. Njegovi su koraci bili ra-

dosni i sanjarski. Oni su odmicali nečujno i neprimjetljivo. Vrijeme i cesta gubili su se pod njima. Promijenio je i pravac puta, a da toga nije ni opazio. Počeo se vraćati kući.

Kada je stigao u grad, sunčane su zrake koso padale na krovove kuća. Nebo se na zapadu zažarilo. Toplina se dizala sa zemlje. Sve je stvari okruživao hladan dah jesenskog predvečerja. Glavnom je ulicom šetala gradska mladež. Iza nje su ostajali veseo smijeh i prigušeni uzdasi. Njima su se priključivali izrazi nerazborite srdžbe i blato svakidašnjega ogovaranja. Sve se to nije Petra ni dotaklo. Zaštićen snagom svojih osjećaja i poletom svoga oduševljenja, on je neozlijeđen prošao trgovišnim ulicama i stigao kući.

Već je s dvorišta čuo bučan glas svojega strica.

— Šteta, što nisi sa mnom pošao! Bilo je nešto upravo za Tebe! — pozdravio ga starac, značajno kimajući glavom.

Petar se blago nasmijao i nije ništa odgovorio. Sjeo je na fotelj i naslonio se. Oči mu se polako privikavale polumraku. Iz susjedne su sobe odzvanjali zvuci glasovira. Neka slatka Schumannova melodija šuljala se kroz naškrinuta vrata i lepršala oko njega.

— Opet pjesma! — izusti poluglasno, više za sebe. Cijelo poslijepodne njega prate neke pjesme. Najprije pijane melodije raspojasane krčme. Iza njih, djevičanski tonovi čiste, nježne muzike. Mekani i plašljivi, oni se bojažljivo otimlju ispod tipaka i donose sa sobom sreću i radosni zaborav.

Sobom je zalepršao šum nečijih koraka. Tihi, jedva čujni, oni su se upijali u bogatom ćilimu. Petar se prene i otvori oči. Kraj njega je stajala Elvira.

— Gle, Vi ste nam to svirali. Dobro veče! — šanu joj prijateljski. Pruži joj ruku. Njihove se desnice nađoše jedna u drugoj. Kada ih privukoše sebi, prsti se zbuniše, kao da je kroz njih prošla izmjenična električna struja.

— Danas Vas vidim po drugi put. To me vrlo veseli. Dok sam šetao, mislio sam i o Vama — šanu joj diskretno.

Ona ništa ne odgovori. Samo se nakloni i hitno ga pogleda. Pogled joj se zaustavi na lijevom džepu njegova kaputa. Iz džepa je provirivao svileni rupčić. Petar instinktivno uvuče rupčić u džep, kao da ga želi sakriti zajedno s njezinim pogledom.

Starac je sjedio i pušio svoju lulicu. Naglo je otpuhnuo nekoliko dimova. Pratio ih je, kako se razilaze i gube svoju lijepu modrinu, dajući zraku neugodnu sivu boju i oštar okus. Duboko se zamislio, a onda počeo da glasno iskazuje svoje misli.

— Dakle, da ti pripovijedam. Za mene je to bilo jedno iznenađenje. Samo sam se jednom u životu vratio kući s ovakvim dojmovima. To je bilo pred petnaest godina. Tada sam se odmarao u Monte Carlu.

— U Monte Carlu? Vi ste dakle i tamo zalazili? — prekide ga Elvira.

— Da, u Monte Carlu. Promatrao sam igrače na ruleti. Jedne večeri neka je dama privukla opću pažnju. Ona je cijelu noć dobivala ogromne svote. Oko ponoći, kad je zgrnula gomilu novaca, nastalo je u dvorani kretanje. Svi su je pozivali, da se što prije udalji. Ne valja, rekoše, da se titra sa srećom. A ona se samo nasmiješila i stavila sav novac na z e r o... Znate li, šta se dogodilo? Sve je izgubila. I ono, što je »zaradila«, i vlastiti kapital. Promatrao sam je, da vidim, kako će se držati. Nervozno je zgužvala svoju torbicu, mrko pogledala sve prisutne, kao da su oni krivi njezinoj nesreći, i kao mahnita ostavila dvoranu.

Stric na časak zašuti, a onda nastavi sumorno.

— Za nekoliko sam je dana opet vidio. Igrala je na male svote. Dakako, s malim dobicima i gubicima. U njezinu se hotelu šaputalo, da je morala potražiti ljubavnike, koji su joj davali novac za uzdržavanje i igru na malo. Bogatiji i pošteniji svijet gledao ju je s visoka, a otmene su dame izbjegavale njezino društvo. Ja se bojim, da i nas u politici ne zateknn slična sudbina. Nerazboritost i preuzetnost svagdje se osvećuju...

Petar je pažljivo slušao starca i kretnjom glave potvrđivao njegove izvode. Stričeva poredba vrlo mu se svidjela. Činilo mu se, da je, na žalost, i suviše točna.

— Imate pravo, striče. Sve se kod nas vrlo brzo razvija. Kao u kinu. Možda bismo kao filmski pisci bolje uspijevali, nego kao političari.

— Da, samo što život nije kino. U životu nisu kuće od platna, a ni hrptenjače nisu neosjetljive za pritisak.

Nakon toga nastade u sobi šutnja. Starac kao da je zanijemio. Njegov impresionistički izvještaj nije doduše navodio ni jedne važnije izreke, koja ga je toliko uzbudila. Ali baš ta nesposobnost, da stvarno referira, bila je za Petra dokaz, da je nešto prasnulo. Ali šta? O tome ne zna starac da pripovijeda, ali će se i to saznati. Govorljive novine javit će cijelom svijetu sve detalje s ove interesantne akrobatske utakmice.

Dotle je ušla u sobu i Lucija. Sjela je kraj Elvire i zagrlila je. Nešto joj je prišaptala, lukavo se nasmiješila i opet izišla. U sobi su ostali Petar, Elvira i stric. Stric je zamišljeno pušio svoju lulu i po koji se put nakašljao. Petar je sređivao dojmove s današnje svoje šetnje i dovodio ih u vezu s onim, što je osjetio nakon stričeva pripovijedanja. Zadah neke tuge spustio mu se na čelo. Ali on ipak nije zapadao u pesimizam. Štaviše, kroz turobnu prizmu sadašnjosti on je gledao konture bolje budućnosti. Sve svoje nade on je polagao u one, koji dolaze.

Elvira je, izgleda, opazila ovo njegovo raspoloženje. Okrenuvši mu se cijelim licem, jasno je pokazala, da bi ga nešto pitala.

— Recite mi, molim Vas, šta će se sada po Vašemu mišljenju dogoditi? — upitala je, nekom stidljivošću.

— Šta će se dogoditi...? Ne bih htio da budem lažni prorok. Bojim se, da će opet doći na vlast sila i nasilje.

— Tako...? — čudila se mlada djevojka. — I Vi to govorite tako hladno, kako da se to Vas ništa ne doima.

— Valjda i ja smijem da jednom svladam svoje impresionističke sklonosti. Dosta nam je bilo stričeva impresionizma — govorio joj je on u pola šale. — Uostalom, ja imam još toliko pouzdanja u Božanstvo, te ne vjerujem, da bi zlo moglo da vlada bez kraja. Kada bi to dopustilo, čini mi se, da bi Božanstvo samo sebe zanijekalo. A to bi bio apsurd.

Kad se Lucija vratila, razgovor je, njezinom zaslugom, krenuo u staru, udobnu kolotečinu. Pripovijedalo se o domaćim novostima, početku školske godine, padanju lišća i jesenskim zabavama. Padale su šale, jedna za drugom, a ni stric Joza nije ostao pošteđen. Tako je vrijeme prolazilo u običnom obiteljskom raspoloženju, bez ikakvih trzaja.

Dok su tako minute odmicale, nečujno i neopaženo, Petar je dospio, da s Elvirom izmijeni nekoliko riječi, kojih drugi nisu mogli da uhvate. Po svome gramatičkom i logičkom značenju, one su bile do skrajnosti neznačajne. Sve je njihovo značenje ležalo u toplini, kojom su izrečene. Katkada je pogledao njezinu crnu, sablasno lijepu kosu, i pri tome osjetio, kako mu srsi prolaze kroz tijelo. Tada bi mu navalila na usne po koja dobra, nježna riječ, i on ju je tiho izgovorio, kao da povjerava neku osobitu tajnu. Elvira ga je radosno slušala. Njezine su crne oči cvale u sanjama i nekako intimno blistale. I kao što po mirisu prepoznajemo cvijeće, kojeg ne vidimo, tako je i ona po zvuku riječi naslućivala njihove izvore. A ti su izvori bili topli i neobično bistri, kao želje zaljubljenog dječaka.

— Nešto ću vam reći, Elvira. Možda još večeras, kad Vas budem pratio kući — nastavljao je on svoje pripovijedanje. Nije ju pravo ni gledao, no njegov je glas ipak toliko zadrhtao, da je mnogo obećavao.

— Dobro — odgovori mu Elvira pogledavši ga malo zbunjeno i promijenivši naglo boju lica.

A zatim obadvoje stadoše skoro s napadnom pažnjom slušati Lucijino ćeretanje. Zanimali su se za razne sitnice, bez ikakve važnosti, i smijali su se i onome, što je bilo daleko od svake duhovitosti. Dotle je vrijeme prilično odmaklo. Stric je već dva puta napunio svoju lulicu, a Lucija je istresla svoju torbu novosti. Elvira se već počela spremati da ide.

U taj čas nešto se dogodilo, što je na sebe svratilo opću pažnju. Telefon je snažno zazvonio. Njegov oštri zvuk zacvilio je sobom i razbio skladnu atmosferu, što se prostrla po ovome domu.

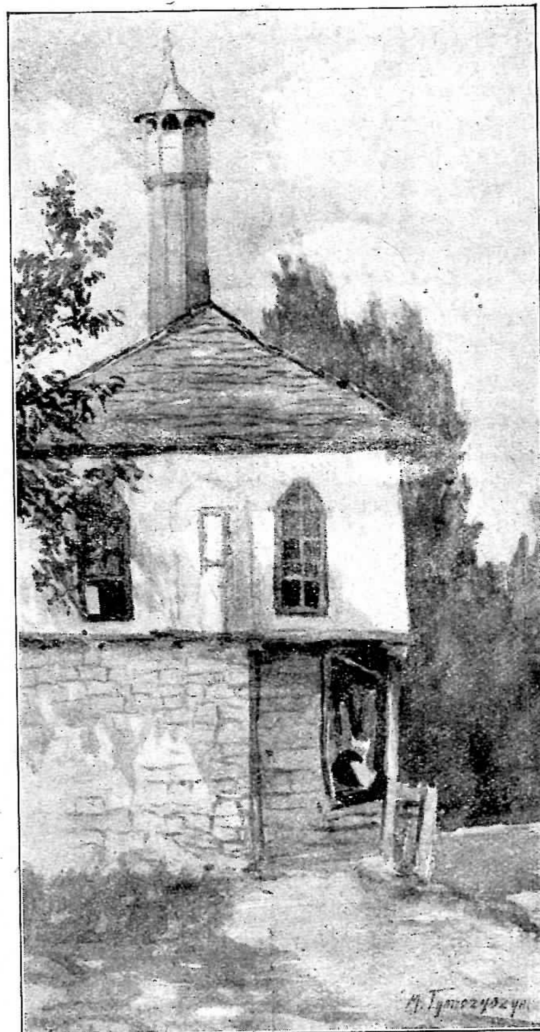
Petar ustade i stavi slušalicu na uho.

— Halo! — reče glasno i prisluhnu. Najedamput se strese, kao da ga je groznica uhvatila. Koljena mu zadrhtaše. Začuo je neki, dobro poznati ženski glas.

— Halo! Tko je tamo? — zaviče glasnije, kao da želi nepotrebnom vikom svladati svoje uzbudenje.

— Ovdje Zagreb. Je li tamo gospodin Petar Pristojković? — čuo se opet isti ženski glas.

— Da, tu sam. Čime mogu služiti? Ko me treba? — odgovarao je on uznemireno.

M. Timčišin: Motiv iz Bosne. (Akvarel).

— Zove Vas »Hrvatski Svjetionik« — odvrati mu isti ženski glas, sonorno i službeno. — Pričekajte malo! Odmah ću Vas spojiti.

I ženski glas utihnu. Čulo se samo krkljanje telefona i rogoborenje advokata Joze, koji se ovom pozivu nije ni najmanje razveselio. On je glasno izrazio uvjerenje, da će Petru večeras biti otkazan dopust. Dotle je i Petar bio spojen sa svojim listom. Javio mu se dr Jančikić.

— Kakva sreća, doktore? — upita ga, malo odahnuvši. — Ili je u redakciji veselica, na kojoj

Sportski paradira sa starim žaketom, ili mi javljate veselu vijest, da mi je prekinut dopust?

— Ni jedno ni drugo — odgovori mu šef ozbiljnije, nego što je inače njegov običaj. — Sportski nije u Zagrebu. Zato Vas i zovem. On je danas bio na skupštini, pa nam je poslao alarmantne vijesti. Direktor ne će da uvrsti izvještaj, jer se boji, da je netačan. Znate i sami, da Sportski malo suviše vonja po sovjetskoj Rusiji. Njemu se ne može sve na dlaku vjerovati. Možete li nam Vi dati o tome kakva obavještenja?

— Mene nije bilo tamo — izvinuo se Petar, slegnuvši ramenima.

— Znam, da niste bili, jer biste nam inače sigurno lično javili, kako je sve proteklo. Ali možda ste nešto saznali. Prema izvještaju Sportskoga, to je bilo nešto kao kakva cirkuska priredba na sajmištu.

— Da, i meni su nešto slično pripovijedali. Jedan gospodin, koji je došao na skupštinu posve normalan, vratio se u sumnjivu duševnom raspoloženju.

— Citirajte mi, molim Vas, prema sjećanju, šta Vam je rekao.

Petar se stao smijati.

— Teškoća leži baš u tome, što od njega nisam dobio nikakvih stvarnih podataka. On samo psuje na kamare. Ali on je ovdje. Mogao bih ga pitati. Koje rečenice želite provjeriti?

— Zamolite ga, neka nam kaže, jesu li padale izzave protiv sadašnje državne forme i jesu li nanesene uvrede predstavnicima sadašnjeg režima. To će nam biti dosta za orijentaciju.

Petar ponovi stricu pitanje. Starac potvrdi tačnost kretnjom glave.

— Vrlo dobro! Hvala Vam lijepa. Sportski je ipak imao pravo — zahvalio se Jančikić. Brzo se pozdravivši, htio je da ode s telefona. Petar ga jedva zadržao.

— Meni se čini, doktore, da bi se radi ovoga mogla izmijeniti situacija — upitao ga je više radi strica, nego radi sebe.

— Iz temelja. To je sasvim sigurno — odgovori Jančikić. Zatim se ispriča poslom i udalji se s telefona.

Svršivši razgovor, Petar pođe k stolu kao omamljen. Osjećao je velik umor, kao da je obavio težak fizički posao. Pred očima mu se smračivalo. Stvari su mu gubile svoje određene oblike. U ušima mu je zujalo. Zvuk jednoga poznatoga glasa potpuno ga obezglavio. On mu je dolazio kao neka prijetnja iz daljine, koja je imala da unese nemir u njegovu dušu i da pokvari sve njegove osnove.

Jedva je sjeo, telefon je ponovno zazvonio. Na taj zvuk on se digao kao okrivljenik, koji ima da sasluša svoju osudu.

Slutnje ga nisu prevarile. Bila je Natalija.

— Dobro veče, Petre! Valjda Vam nije krivo, što sam Vas nazvala? — govorila mu je s nekim bolnim predbacivanjem.

Nije znao, što bi joj odgovorio. Njezin je nastup bio takav, da ga je stavljao u nepriliku. Je li mu krivo? Šta on može na takvo pitanje odgovoriti? Da kaže: veseli me? I da zatim saspe kišu konvencionalnih laži, koje nisu dostojne ozbiljna čovjeka? Ili da joj izrazi neugodnost, što je čuje nakon toliko vremena? Kako bi mogao to učiniti? I čim bi to opravdavao pred sobom i pred njom? Jer šta je ona njemu napokon učinila, da bi mu razgovor s njom morao biti neugodan? Ona se prema njemu ponijela kao prema nijednom muškarcu do sada. Razotkrila mu je cijelu dušu i predala je u ruke njegove. Ipak je pokušao da se nekako izvuče iz te neprilike.

— Odmah sam Vas prepoznao po glasu. Čudio sam se, zašto ste bili tako službeni — govorio je, jedva smažući riječi.

Njegov odgovor kao da ju je ohrabrio. Postala je otvorenija.

— Da Vam pravo kažem, malo sam se bojala. Mislila sam, kad mi ne odgovarate na pisma, da se srdite na me. A ipak držam, da imam barem toliko prava, da mogu s Vama izmijeniti nekoliko riječi. Barem toliko, da se objasnimo. Ili zar mi ni to ne priznajete?

— Držim, da imam pravo ... — ponovi Petar u mislima za njom. Kako čudno i jezovito zvuče ove riječi u njegovim ušima ... Držim, da imam pravo ... Tako ona govori i to je prava njezina poruka. Ona se dakle pozivlje na pravo! Ne citira doduše građanskog zakonika, a ne prijeti se ni sankcijama kaznenog zakona. Jer u njima doista nije mladoj gospodi nametnuta dužnost, da odgovaraju na pisma djevojaka. Pa ipak, ona ističe svoja prava, a on nema toliko moralne snage, da ih poreče. A prava jedne osobe pretpostavljaju dužnosti s druge strane. On ima dakle neke obveze. Svejedno, da li one sastoje u dužnosti nekoga propusta ili pozitivne činidbe. Natalija je istakla svoja prava. On treba da se prema njima opredijeli.

— Ja priznajem Vaša prava. Izvolite mi ispostaviti sve Vaše račune, da ih isplatim! — napokon joj odgovori hladno i smišljeno. Istovremeno se obazre prema stolu i opazi dva divna djevojačka oka, kako ga začuđeno gledaju. Njegov položaj učini mu se beskonačno smiješnim i nedostojnim. Podišao ga stid radi uloge, koju mu je namijenila cinična sudbina. On je komedijaš u beskrajno banalnoj lakrdiji, pisanoj za matore podvornike i umirovljene sobarice.

Nataliju je, izgleda, njegov nastup uvrijedio, a možda i rasrdio. Prkošljiva i odlučna, ona se nije dala smesti.

— I hoću, gospodine! Tražim od Vas, da mi vratite moja pisma, kad se već niste udostojali, da na njih odgovorite.

Odgovor, ma kao običan i neizbježiv u sličnim prilikama, ipak ga je iznenadio. Da fingira nehaj, on je nastojao da podcijeni njezin zahtjev.

— Vi ste vrlo skromni, gospodice! Ja sam držao, da ćete više tražiti.

— Nemojte se, molim Vas, sa mnom izrugivati — odgovori mu ona glasom, koji ga je prenerazio. Učinilo mu se, da se ona kupa u suzama

— To nije lijepo od Vas, gospodine Pristojkoviću — nastavljala je Natalija s nekim bolnim razočaranjem. — Moram priznati, da do sada nisam poznavala Vaših ciničkih osebina. Nije mi do toga, da Vas okrivljujem. Ali kada tako odgovarate na onakva pisma, onda gubim vjeru u Vas. I nije mi žao, što dolazi do razlaza. Jer, upravo, zar uopće imam da se s kim razilazim?

— Ali ipak plačete — odgovori joj Petar s takvom hladnoćom, koja je podsjećala na gorku ironiju. Kao djeca, koja u pogledu starijih traže odobrenje svome radu, i on potraži pogled svoje mlade prijateljice. Ostao je zaprepašten. Dva topla, crna oka, samo što ne briznuše u plač. On se smete, savinu i umekša. Iz srca mu šiknu izvor tople samilosti i natopi mu cijelo biće. Odnekuda se otkinu val plemenštine. Udari ga i obezglavi. A onda ga ponese širokom i nepregldnom stazom ljubavi prema iskrnjemu.

Na svoju opasku dugo nije dobivao odgvoora.

— Možda i plačem, ali ne radi Vas — javi se napokon Natalija. Govorila je uvrijeđeno. — Nekada mi rekoste, da me mnogo volite. Kazali ste, da ste sretni, što me upoznaste. Odgovorih Vam: Vi ste dobar čovjek, Pristojkoviću! Kako sam bila lakovjerna! Na mojoj je duši popucala kora nepovjerenja. I rekoh Vam, da se u Vas mnogo pouzdajem. A Vi ste pripovijedali o meni kao djetetu ljubavi. Ne nadoste na meni ni jednog četvornog milimetra, koji ne žudi za cjelovom. Da mi je netko drugi tako govorio, smatrala bih ga glupanom. A Vama sam sve vjerovala. Vi ste se toliko rasipali s moralom i opraštanjem grijeha, te Vas držah za drugog Petra apostola — ironizovala ga je bez daha. Onda na čas zašuti, kao da se zgrozila. A za tim se trznu. I opet se javi. Ali ovaj put malo povišenim i gotovo prezirnim glasom.

— Da, teško je živjeti bez laži o velikim ljubavima, kao i bez vjere u dušu, koje ni Vi nemate. Ali se čovjek na sve privikne...

Tako je ona govorila. Petar je upijao njezine riječi. Svaki njezin prigovor gušio ga. Tražio je ma kakvu ispriku za sebe. Ali je nije našao. To ga je još više uzbudilo. Pade mu na um, da je on sam podmetnuo lagum pod svoju vlastitu građevinu. Svi njegovi zanosi i djela neprospavanih noći pretvorit će se u pepeo. Kroz njih će proći cinični vjetar života i raznijeti ih bez milosrđa. On će ostati prazan i pust, bez skloništa za ijedan topliji osjećaj i svjetliju, preporoditeljnu misao. Sve se to mora dogoditi. Njegov posljednji otpor bit će uzaludan. On je htio da se bori protiv jednog elementa, kao što je ljubav. Ona neknjiška, koju ne nalazimo u herbarijima, nego kao svježi cvijet naših modrih polja. Gradio je nasip, da se zaštiti od poplave, a čim je voda nadošla, nasip se pokolebao. Ima li smisla, da u posljednjem času pristupa učvršćivanju i nadozidavanju tih brana, koje će i tako raznijeti neumoljiva snaga jačeg elementa? — ukrštavala su mu se kroz mozak pitanja.

— Nema — glasio je prvi, odlučni odgovor, koji je dala njegova duša. Odgovor je planuo, zasvijetlio i ugasio se u njegovoj svijesti. Opet su uskrsla pitanja, nova, no jednako okrutna, a na njih su stizali jednako nemilosrdni odgovori.

— Zar zbilja nema? — šaptao je njegov kritični duh, koji se nije mogao zadovoljiti nikakvim dokazima u slikama i poredbama. A njemu se priključila čvrsta volja, prkos, povrijeđena taština, što li, tražeći također svoja prava. Sve ga to ponese, ohrabri i uzruja, šapćući mu riječi pune energije i odlučnosti.

— Nemate pravo, Natalija! Istina, nisam odgovorio na Vaša pisma. Ali to još ne znači, da sam na Vas zaboravio. Napokon, ja se spremam u Zagreb. Putujem prekosutra u jutro. Na večer sam u Zagrebu. Doći ću pred Vas na poštu. Vi valjda imate službu do sedam sati na večer?

— Nije potrebno, da se trudite. Ja to nisam od Vas tražila...

— Ali ja to hoću! To je moja odluka. On nje me ne će ništa odvratiti. A dotle, molim Vas, pustite na stranu sva Vaša mudrovanja. Nema smisla, da se i dalje ovako natežemo. Dakle do viđenja i zbogom! — odgovori joj odlučno i zatvori telefon. A onda pođe k stolu.

Kao što su njegove posljednje riječi bile snažne, tako su mu i kretnje bile pune energije. Gledao je ravno preda se, smiono i skoro drzovito. Sjeo je na prvu stolicu, do koje je došao. Zapalio cigaretu i nekoliko puta povukao dim u se. Zatim je prebacio nogu preko noge i podlaktio se. Pred sobom je vidio obitelj gospodina Joze Pristojkovića i malu slatku djevicu Elviru. Sjedjela je, s crnim podrezanim kosama, koje su isticale bjelinu njezina lica. Promatrao je te dobre, jednostavne malograđane, pušio cigaretu i sve se više kočio. Duševno i tjelesno. A ta je ukočenost, izgleda, prelazila i na ostale, koji su sjedjeli također bez riječi.

Prvi se javio stric Jozo.

— Ti dakle putuješ. I to tako naglo...

— Da, kako ste čuli. Tako mora biti... — odgovori mu tupo.

— Radi neke djevojke, ako se ne varam... — pokuša starac da nastavi razgovor u malo podrugljivu tonu teško razočarana čovjeka.

Na to pitanje Petar nije ni odgovorio. Samo se digao. Pogleda Elviru, koja je sjedjela zbunjena i duševno premrzla. Ona također ustade. Rukova se s Jozom, a s Lucijom se poljubi. Petar je pusti preda

se i pođe za njom, ostavivši iza sebe atmosferu, ispunjenu zlovoljom, uvredama i razočaranjem.

Sišavši na ulicu, pođoše jedno uz drugo. Šutjeli su. U šutnji stigoše i pred njezinu kuću. Elvira mu pruži ruku. On je samo dotaknu prstima. Zatim je ispusti. Ali se ne maknu s mjesti. Elvira je takoder stajala kraj njega.

— Da li me, gospođice, i Vi osuđujete? — promucao je napokon.

— Ne! — glasio je kratak, ali tužan odgovor.

— Hvala Vam na tome! Vi ne znate sve, šta se događalo u mojoj duši. Ali možete naslutiti. Zato Vam ne ću o tome pripovijedati. Neka Vam Vaše srce odgovori na sva pitanja, koja Vam se možda nametnu.

Ništa mu nije rekla. Samo mu je ponovno pružila ruku. I odlepršala je preko stepenica. Petar je i dalje stajao pred njezinom kućom. Čekao je, da vidi, na kojem će se prozoru pojaviti njezina glava s crnim, kao mračni udes crnim i lijepim kosama. No Elvira se nije pokazala. Samo se s jednog prozora spustila bijela, kao snijeg bijela samrtnička krizantema. Petar je dohvati, prinese je usnama i obori glavu.

— Kako je lijepo bijelo cvijeće. Ovako je bijela i naša ljubav...

Još časak ostade pred kućom. Onda se teško pokrenu i pođe, iznuren i siromašan, noseći na duši breme nekih čudnih, spasiteljskih dužnosti.

IX.

— Oj, zdravo, grade mojih patnja i neminovnih raskrsnica! Ja dođoh opet u Tvoj hladni i neskloni zagrljaj. Kao kažnjenik dođoh, da nakon izrečene presude izdržim nametnutu robiju. Posljednja instancija moje savjesti kazala je odlučnu riječ. Protiv njezina riješenja nema više ni žalbe ni priziva — govorio je sam sa sobom Petar Pristojković, idući sporim koracima sa zagrebačke željezničke stanice. Gledao je na pola puste perivoje i na novo asfaltovane ulice, vukući sa sobom teret svoga tijela i trh svojih osjećaja. U gradu je dotle zvonio Angelus. Turoban i jesenski. Jecao je u zraku, ispunjenom vodenim parama, i tužio pod plaštevima crnih oblaka. Zvuci su njegovi bili skromni i preplašeni, kao da se boje ovoga grada i duše njegove. Zvonjava tramwaya i histerični krikovi truba na autima nastojali su da nadglasaju pjesmu njegovu i potisnu je u daleke i zapuštene ulice. Kao svako veče, i ovaj su put klečale crkve i zaklinjale Nebesku Gospodu, da moli za grješnike. Molile su crkve i diskretno se lupale u prsa. Ljudi su prolazili kraj njih, slijepi za njihove materinske poglede i gluhi za njihove molitve. Izlozi sa slikama nekih obješenih razbojnika i polugolih plesačica svojim su vriskom zaglušivali njihov glas. Ljudi su se pred njima zadržavali, cerekali i odlazili. Žene u tijesnim kostimima i kratkim suknjama razbludno su gledale oko sebe i bez stida tražile muškarca i mužjaka. Sav je grad živio u omaglici večernje promenade, to jest izložbe tijela i oprava. Neki radnici, bez posla i bez vjere, srdito su koracali sredinom ulica, s mržnjom na društvo i na socijalni poredak. Njihove su se pesnice stiskale, a usne su teško čuvale psovku, da ne plane na sred večernjega Babilona.

— Uvijek isti, nepopravljivi grešnik! — šaptao je Petar Pristojković, povlačeći se zagrebačkim ulicama. Zaogrnut kišnom kabanicom, on je išao polako i zamišljeno, slušajući šum svoje duše i šum duše grada.

— Ja dođoh, da iskapim čašu svoju, jači od sebe i od ljudskih osjećaja. Na izvoru lične sreće, ja smogoh snage, da razbijem pokal i pođem svojim čudnim, okrvavljenim stazama. Koljena su moja klonula i ruke su umorne, no duh je još jak i muževan. Duh će pobijediti tijelo, a misao mladenačke nagone. Zapalit ću srce na plamenu ideje i sa smiješkom ću gledati, kako izgara — govorio je u transu, idući ravno k svojemu cilju.

Pogledao je na sat. Za dvadeset minuta bit će sedam. Ona tada svršava službu i izaći će iz ureda. On će je dočekati, stisnut će srce i reći će: Evo me, tu sam! I napet će sve duševne sile, da se u tome odlučnom času ne pokaže slabićem. Dostojno će odigrati svršetak drame svoje mladosti i strpljivo će primiti dar, koji mu je ponudila ruka udesa.

Dok je išao, počela je padati kiša. Isprva sitna, kiša je postajala sve jača. Na koncu se morao nekamo sklonuti. Ušao je u hodnik poštanske zgrade, a odatle u javnu telefonsku govornicu. Tu je on dobro poznat sa starim činovnikom, koji prima predbilježbe za razgovore. Tamo će, u toploj sobi, ostati neko vrijeme, dok ne mine pljusak. Onda će opet na ulicu.

Kad je ušao u javnu govornicu, oko njega se sakupiše oblaci dima. Soba je bila puna ljudi, koji su, pušeći i šećući, nestrpljivo čekali spoj. On je sjeo u jedan ugao. Srce mu je jače udaralo. Ljudi su vodili svoje razgovore, ali on ih nije slušao. Njega su zaokupljale vlastite misli i omamljivao ga šum vlastite krvi.

— Na raskrsnici svoje mladosti, ja se opredijelih za put, na koji me pozvao glas savjesti. Sretno sam prebrodio Scilu i Haribdu sviju predrasuda i konačno stigao na mirnu površinu, da glatkim putem povedem brod svoje mladosti u određenu luku. Umuknuo je glas pobješnjelih pređa, i njihova se pjena razbila na dalekim klisurama. Potamnio je i sjaj crnih, neodoljivih očiju, i izblijedjela je slika zlatnog djevojčeta. Svega je toga nestalo. Ja vidim samo ravnu površinu i kompas svoje osjetljive savjesti, koji mi pokazuje pravac putovanja — sanjario je on dalje, skrušen, kao nakon ispovijedi, i tjelesno iznemogao, kao iza teške bolijetice.

Dok je on tako mislio, učini mu se, kao da je netko spomenuo jedno poznato ime. Prisluhne. Razgovor se dalje odvijao. Jedan mladić, po izgledu trgovac, pripovijedao je o nekoj svojoj pustolovini.

Bestidno se hvalio, kako je s nekom djevojkom proveo cijelu noć, omamljen alkoholom i razbuktjelom strašću.

— Ah, gluposti same... Glava mi gori od nesna. Čujem riječi, kojih nitko nije ni izgovorio. Jer kako bi ona mogla tako nešto učiniti?! I to s tako praznim i komičnim trgovčićem! — smiješio se Petar rugajući se samom sebi i svojoj zabuni. Onda se opet trzno. Učinilo mu se, da ponovno čuje isto ime.

— Vidite dakle, ako Natalija ima službu, da ću odmah dobiti vezu. Samo joj recite, da je ja molim — svršavao je trgovčić.

Petar podiže glavu i pogleda ga. Kako se samo usuđuje! Zagleda mu se u ispijeno, nečisto lice, izgrizeno od neuredna života, i ogadi se.

— A odakle Vi poznajete Nataliju? — upita stari službenik, dignuvši naočale s nosa i pogledavši ga šumnjivo.

Trgovčić se stao cerekati.

— Odakle je poznajem? He, he, he! Meni ju je preporučio jedan musliman, koji se s njom oženio na mjesec dana. Iza toga su se razišli. A onda sam došao ja na red — pohvali se ljubazni kavalir i sa zadovoljstvom stade griskati nokte.

Petar se diže. Tiho, kao da se nekoga boji. Svaki se tren ogledavao. Tapkao je na prstima. Išuljao se kao sjena ili noćni tat, za kojim se ori lavež pasa i štenadi. Ševrdajući i glavinjajući, dospio je na ulicu. Pljusak je već popustio, no kiša je još padala. Naslonio se na električni stup, sav smućen i uzbunjen. U prvi mah sinula mu je misao, da bježi. No isto onako, kako je naglo sinula, ona se i ugasila. Ostao je na pločniku, obasjan velikom sijalicom, koja je isticala njegovu samrtničku bljedoću.

— Otvorih oči i vidjeh u zbilji ono, što nije mogla da potpuno prikaže moja fantazija. Dojmovi su daleko jači i porazniji. Još uvijek vidim odvratnog trgovčića i čujem njegovo glasno cerekanje. Pripovijedao je, kako je on došao na red. A sada sam ja na redu. Ha, ha, ha! Iza mene stoji cijela četa ljubavnika na raspoloženju i besramno se kreveljе. Ja trebam da oba uha začepim svojim teorijama i da postanem gluh za lavež tuđih udovoljenih požuda — gunđao je u svoj ovratnik i blesasto gledao u pločnik. Pred njim je ponovno uskrsnula slika jednoga od njegovih poludivljih pradjedova. Nije mu ništa govorila. Samo ga je uporno gledala. S nekim bolnim, a ujedno zadovoljnim izražajem.

M. Timčišin: Stari čardak. (Akvarel).

— Šta opet hoćeš od mene? — upita Petar skromno, prepoznavši staroga svoga pratioca, a u njemu i jedan dio samoga sebe.

Na njegovo pitanje vizija ne odgovori. Samo mu se bolno nasmiješi. I iščeznu.

Ostao je sam, prazno buljeći preda se. Mehanički turi ruku u džep. Iz njega izvadi nekoliko pisama. Pogleda ih bezvoljno, a onda odvrati od njih oči. Bila su mu suvišna, kao otrcane krpe papira, što se metu po džepovima. Okrenu od njih glavu i pocijepa ih na komade. Prosu ih po pločniku, kao da se s njima želi odbaciti cijeli jedan teret, koji mu je pritiskao dušu.

Nakon toga kao da mu je odlanulo. Uzdignu ovratnik i nekoliko puta prošeta uzduž pločnika. Turi ruku u drugi džep. U njemu također nešto napipa. Izvuče i vidje: među prstima mu je stajala bijela, uvela krizantema.

Srce mu zadrhta.

— Gle, to je njezin cvijet, posljednji cvrkut jedne tihe, ugašene ljubavi. U času, kad se preda mnom, kao utvare, rasplinuše groteskne građevine mojih fan-

tastičnih teorija, sve me ostavi osim jednog zgužvanog i uvelog cvijeta — šaptao je, držeći ga kraj usana. Poljubi ga, odmaknu od sebe i opet ga prinese usnama, kao da ga želi svojim dahom oživjeti. Cvijet se samo navlažio, no nije se osvježio.

— Ništa ne pomaže. Cvijet je klonuo, a ja nemam snage, da ga osvježim. On stoji u mojoj ruci kao dijete, koje sam ja zagušio svojim vlastitim rukama — reče skršeno i nemoćno. Ruke mu klonuše, a cvijet pade u kanal. Bujica vode zahvati ga i ponese ga sa sobom. On je gledao za njim, rezignirano i tupo, dok se nije izgubio ispred njegovih očiju.

Siromašan i opljačkan, stajao je na pločniku, dok je kiša padala. Po njemu i po njegovim osjećajima. Kada mu je prišla Natalija, on ju je učtivo pozdravio.

— Oprostite, Natalija, ali je prekasno. Zakasnili ste za nekoliko minuta.

A zatim uzdignu ramena i neobično se nasmiješi. Dok je ona gledala začuđenim očima, on se izgubi u kiši, blatu i pramovima gradskih svjetiljaka.

(Konac).

Lovre Katić:

Iz dubina.

Vrabac.

Vani je pršio snijeg, a u mojoj sobi topla peć. Razgovarao sam se s nekim starim filozofom, koji me je mnoge pametne stvari učio, ali su mu riječi bile hladne kao onaj snijeg vani. Mnogo je znao starac, ali na ono jedno vječno pitanje nikako da odgovori. Čemu, čemu sve ovo?

Tresnuo sam knjigom o pod — a nato je s moga prozora prestrašen odletio vrabac.

Bilo mi ga je žao. Što mi je on kriv?

Posuo sam mu mrvica i opet zatvorio prozor.

Dođi, Božja ptico, možda si pametniji od staroga mudraca. Nalazim te u evanđelju: »Ne bojte se, bolji ste vi od mnogih vrabaca, pa ih Otac Nebeski hrani...«.

Toga stari filozof nije znao, da se Bog i za vrapce brine, a mi smo bolji od mnogih vrabaca.

Korov.

Gospode, ja ne mogu biti zlatan klas, što Ti zre u pučini ljetnoj, da nasitiš plemiće dvora nebeskih — kljaste i odrpane prosjake naše, a kamo li da budem zrnom, od kojega ćeš umijesiti kruh nebeskih četa i prikazati ga sebi na oltar.

A kad Te u obliku toga zrna držim među grešnim prstima za jutrenje žrtve, osjećam, kako sam manji od klasa na polju — jer on šušti na vjetru i zlati se na suncu točno po riječi Tvojoj, a ja — — —

A ja sam korov na njivi Tvojoj. No kad me htjedneš za žetve iščupati, da me spališ — zaustavi trenut ruku svoju i pogledaj! Naći ćeš na dnu čaške kapljicu rose.

To nije plod dana života moga — to je noć crna moja proplakala i možda će ova mala suza sirotnog korova Tvoga ugasiti požar srditosti Tvoje.

Gosti.

Netko klapa na vratima kolibe moje? Ne razabirem jasno od rike jučerašnjih drugova mojih.

Otvori!

Trnova kruna!

Otkud Ti, Bože moj, u siromašne dvore moje, mimo koje prolaze klimajući glavom? Dok su sjali srećom i hvalom, nije Te bilo.

— Doveo sam Ti svoje prijatelje, ostat ćemo kod tebe, jer vani je noć. —

— Gospode, Pavla, Augustina, Magdalenu, Jeronima. — A ja sam siromah i postiđen. Što ću Tebi i njima reći?

— Ništa. Šuti i trpi i mi ćemo sve razumjeti.

U dane gorčine.

Kad ste klicali iz tisuću grla — sebi ste klicali, jer ja sam govorio vaše riječi i misli — bio sam rob vaš.

Danas, kad okrećete glavu od mene, ja ne ću oboriti svoju, kako vi mislite, već ću dignuti oči svoje k brdu, odakle će mi prispjeti pomoć, gdje je raskrilio ruke svoje Hrist, popljuvan i pogrđen.

Veliki Pravednik viče i Njegov, a ne vaš, glas čujem:

— Uzdajte se, jer ljubav pokriva mnoštvo grijeha.

Uzdah.

Grijesi moji zatrli su mi sunce — a svi se rodiše iz jedne jedite grešne želje, kojom proigrah Neizmjernost Tvoju, Bože.

Onda je došao Dah Milosti tvoje i Oproštenja i protjerao tmine, i sunce je opet zasjalo na nebu mome kao negda nad kolijevkom mojom.

A tko te je dozvao, Dobroto Sušta? Zar onaj uzdah, kojim zaželjeh se vasinskih dvorova Tvojih?

---

[4] Komisar Prosvjete S. S. S. R., inače pisac filosofskih (estetskih) spisa i dramatik.

[5] Kaošto smo na početku ovoga članka naveli nazor komunista na njemačko pitanje. Tako oni zaista i gledaju na tu stvar.

Konstatin Rimarić-Volinski:

Jedna „maskirana“ teorija.

(Naknadna recenzija.)

I.

Biva katkada, da čovjek pročita kakvo djelo, zaustavi se na njemu te čak i »primi«, odobri piščeve izvode. Misli se, da su i ovaj pisac — i onaj — čitalac — u toliko iskreni, da je barem ona tema koja se prosuđuje, koja se stavlja u pretres, gledana s izvjesnog stajališta, određena u tome smislu, da su barem neki osnovni pojmovi zajednički piscu i čitaocu. Jer u slučaju, da toga nema, ako se nešta prosuđuje sa dva sasvim različita stajalištâ ili, na primjer, ako autor ima neku »reservatio mentalis«, ne kaže, recimo u potpunosti sve ono što on drži za istinito — onda se čitavo natezanje može unaprijed smatrati uzaludnim.

Evo primjera: neki pisac iz tabora treće komunističke internacionale bavi se pitanjem unutarnje politike Njemačke. Pisac pretresa sve, što se odnosi na situaciju u toj zemlji, on konstatuje svladanu novčanu krizu, konstatuje neko faktično poslijeratno umirenje duhova, konstatuje volju za životom; ne ostavlja bez pažnje i porast konzervativnih tendencija u društvu — i na koncu konca hoće da stavi neku dijagnozu. U želji, da se prikaže sasvim nepristranim, on hoće da ne sakriva ništa. On će prikazati i stanje radničke klase, koja nikako ne može da sredi svoj život, koja se apsolutno ne može zadovoljiti prihvatom teze o restauraciji imperijalističkog Reicha i koja će se bez sumnje i dalje boriti za svoje klasne interese »do konačne pobjede«.

Stvarni sadržaj razlaganjâ ovog zamišljenog komunista bio bi možda sasvim korektan i ispravan: ne bismo našli nijedne griješke u njegovim »informativnim« riječima.

Ali čim prijeđe na diagnozu — odmah ćemo vidjeti zbrku u pojmovima dobra i zla, koja je u ovom slučaju ovisna o nekoj »reservatio mentalis«, koja vlada u umu piščevu.

Naime, on će konstatirati pozitivne činjenice s nekim nezadovoljstvom, on će za svaku činjenicu naći neko tumačenje, koje je ograničuje, koje joj daje manju vrijednost, nego li bismo to mogli očekivati. Naprotiv, svaku negativnu činjenicu gledati će kroz neki sitnozor, koji će za njega njen značaj znatno povećavati. To je jedno (premda je to ono, što je sasvim obično kod svakog pisca nekog »smjera«). Drugo je to, da će njegovo prosuđivanje i, još više, dijagnoza i savjeti — biti sasvim drukčiji, nego li dijagnoza i savjeti jednoga Nijemca-rodoljuba. Prvi će pisac nesumnjivo okrivljavati mjerodavne faktore Njemačke radi nekih loših čina i namjerâ, te će iznositi svoja mišljenja o eventualno boljim mjerama, koje bi trebalo poduzeti sa svrhom sanacije prilika u zemlji. Drugi će pisac-rodoljub također iznositi svoje sudove o djelatnosti mjerodavnih činilaca, te će također preporučivati ovo i ono.

Sad se zamislimo nešto dublje u motive jednog i drugog. Šta će preporučiti komunist? On, polazeći sa stajališta, da je jedini spas čovječanstva u što bržoj svjetskoj revoluciji socijalnog smjera i uz to revoluciji, koja se ne bi obazirala ni na kakve »sitne« »šovenske«, «narodnosne» prigovore, koja ne bi štedila niti »građanske«, »buržoaske« kulture, — dakle polazeći s takova stajališta, on bi bez sumnje, možda i prikriveno, na dnu duše svoje odobravao i radosno primao one mjere i događaje, koji bi što sigurnije i što brže vodili zemlju u zagrljaj socijalnog prevrata. Dakle, za njega bi postojalo geslo: »pereat Germania, fiat revolutio«. Sasvim dosljedno: on bi želio da se klasna borba što više zaoštri, da bude što više kriza u industriji a možda, da bude što veća skupoća u gradovima — jer bi to sve »dizalo prevratni duh masâ«.

Hoćemo li takva pisca smatrati zločincem? Opet bismo ovdje morali uzeti u obzir ovo: pisac se površno ne smije prosuđivati s gledišta, koje se ne podudara s njegovim vlastitim. To nije paradoks. Jer, ako uzmemo svoje mjerimo, nacionalno, kulturno, naučno, vjersko napokon — onda to ne će biti prosuđivanje o piscu, nego više suđenje u smislu čisto kriminalnom, naime, da on radi protiv izvjesnih maksima (zakona, zapovijedi, principa), koje smo mi primili. U životu, društvenom, državnom, možda i porodičnom — tako i jest, tako i mora, možda, biti. Ali u k r i t i c i — dakako n e. Ili, bolje reći, mora biti n e s a m o to, nego i još nešto. Naime k o n s t a t a c i j a dosljednosti, faktičke i logične, dotičnog autora.

S toga stajališta ćemo ovog zamišljenog komunista priznati svakako dosljednim piscem i čestitim članom svoje stranke.

Sasvim je drugo pitanje, hoćemo li ga i slušati, i hoćemo li ispunjati njegove preporuke. I tu nije pitanje sasvim jednostavno. Naime, naći će se neki ljudi, koji će iskoristiti argumentaciju našeg komunista, ali sasvim u svoje svrhe. Recimo rodoljub-Francuz sigurno će uzeti mnoge podatke ovog pisca, te će se njima služiti kao dobrim argumentima. On će savjetovati mjerodavnim faktorima Njemačke to i to... tobože obrazloženo i sasvim iskreno. Ovo je slučaj, kad bi jedna skroz tuđa ideologija dobro došla sasvim drugoj (principijelno drugoj) stranci i to samo zato, jer je i ovim i onim cilj zajednički — što veće ruiniranje Njemačke. Nije li sve, što smo rekli, istina? Čini nam se, da svatko, tko je iskren, mora to priznati. Ali — to je glavna točka — hoće li dobro doći argumentacija i preporuke takva pisca njemačkom rodoljubu? Ovaj potonji — ako je iskren — ljubi svoju domovinu, te mu je stalo do toga, da bi u njoj prilike bile što sređenije. Umirenje duhova, porast industrije, jeftinoća živežnih namirnica, minimalno barem blagostanje proletarijata — ipak su bolje činjenice od

eventualnih nemira i uzrujanog stanja, koje dovodi do revolucije. A i ovo potonje svakako će doprinijeti narodnoj još sasvim neizvjesnoj budućnosti. Rodoljub polazi sa stajališta što manjih žrtava i prema tome je uvijek nešto konzervativan. On čuva domovinu kao takvu i narod kao takav, a ne kao građu za neke uzvišene konstrukcije budućnosti.

Lud bi bio, dakle, onaj rodoljubivi Nijemac-državnik, koji bi odlučio, u interesu domovine, slijediti savjete našeg pisca-komunista i solidarnih s njime francuskih publicista. Jer bi se on očito podao varci.

Ta se varka sastoji u tome da čovjek, pod izlikom dobrih savjeta, preporuča samo ono, do čega je stalo njemu, s njegovim skroz protivnim mentalitetom od onoga ovih ljudi, kojima on daje svoje savjete.

Sve navedeno jest vrlo markantan slučaj »reservationis mentalis«, da naime u spomenutog pisca u pozadini stoji jedna točka, koja je sakrivena, ali koja se dade raspoznati.

Interesantno bi bilo ovdje proslijediti misli francuskog publicista, koji bi preporučivao nešto Nijemcima. On nije nikakav pristaša internacionale. Naprotiv, on je, možda, francuski šovinista. Ali želeći što više osuditi Njemačku, a možda i što više njoj naškoditi, on će iznijeti čitavu argumentaciju, pozajmljenu iz članaka komunističkih pisaca. On će navoditi te glasine kao glasove »trijeznih ljudi« itd., sve dok ne postigne svoj cilj: dok ne predobije barem donekle za sebe jedan dio svojih čitalaca.

Njemu nije stalo do ikakva komunizma ili internacionale. Ali on će se koristiti njihovom argumentacijom samo zato, jer će to dobro doći njemu, u njegovu svrhu.

Ali kako bi bio upravo lud i nepojmljiv njemački patriot, koji bi uveo ovoga Francuza u svoje društvo, kao prijatelja svoga naroda, kao čovjeka, koji smije i može nešto svjetovati... Kako bi bio lud onaj političar, koji bi htio suradnjom takova čovjeka ostvariti izgradnju neke ideologije! Ova bi ideologija već u korenu svome bila loša i kriva. I oni, koji bi se solidarizirali s takvom strujom, mogli bi samo kompromitirati samu svoju misao-vodilju;; mogli bi samo naškoditi svojoj glavnoj zadaći, ako su, dakako, iskreni.

Ne bismo se nikada toliko dugo zaustavljali na ovom, sasvim »algebraičkom« promatranju zamišljenog sukoba, nekih zamišljenih mentaliteta, da nas nije na to potaknulo jedno — vrlo interesantno inače — djelo, koje je prilikom historijskih studija dospjelo u naše ruke.

II.

Lani, u br. 10. »Hrvatske Prosvjete«, pišući o eurazijskoj struji ruskih mislilaca, spomenuli smo među ostalim i ime Bicillija, jednog inače vrijednog učenjaka, koji je stupio u vezu s ovom strujom. Osobito smo naglasili neke članke u zborniku »Rusija i Latinstvo«, koji sobom očituju snažnu i oštroumnu antiunionističku struju među Rusima.

Ovaj je zbornik, kako smo rekli, posvećen vjersko-religioznim i crkvenim pitanjima. Dosljedno svojoj tezi o oprečnosti zapadne kulture s istočnjačkim naziranjem na svijet, i o potpunom unutrašnjem neskladu koji postoji između »historijskog« i »ekspanzivnog« zapada i »nehistorijskog«, rodoljubnog istoka — pisci ovog zbornika smatraju čitavu povijest katolištva u njegovu odnosu naprama istoku — ničim drugim, nego zapadnom ekspanzijom na istok.

Na drugom mjestu,[1] već ove godine imali smo prilike također nešto potanje citirati članke iz ovog zbornika.

Rekli smo naime, da ovaj zbornik ima za svrhu pobijanje različitih unitarističkih pokušaja, jer, po mišljenju pisaca, kako komunizam hoće da zarobi dušu samog čovjeka u izvjesnom pravcu, tako i »latinstvo« to pokušava učiniti, premda u drugu svrhu i u drugom smjeru. G. Savicki tvrdi među ostalim, da su Rusi duhovno »prilazni potpunom poznavanju istine i da je svaki pokušaj ujedinjenja s latinstvom samo atentat na tvrđavu pravoslavnog duha, koji je osnov Rusije.

G. Suvčinski, drugi pisac ovog zbornika,[2] tvrdi u članku pod naslovom »Strasti i opasnost« — da je samo pravoslavlje sačuvalo u sebi božansku objavu, i da nije u lošem univerzalizmu riješenje vjerskog pitanja, nego samo u duhovnom produbljenju, koje on nalazi samo na istoku, a ne na zapadu.

Georgije Vernadski piše u istom zborniku o »Uniji u historičkoj zazbiljnosti«, te hoće da svu krivnju zbaci, dakako, na zapad.

Pod naslovom pak »Sablasti ujedinjenja«, N. Trubeckoj tvrdi, među ostalim i to, da crkva za kršćanina nije nešto vremenito, što on može i smije stavljati u ovisnost od političke situacije. Kršćanin ne smije prilagođivati dogmatskih mana prelaznim i zemaljskim potrebama. Borba između crkava, pobjeda i poraz nemaju istog značenja kao borbe i pobjede među državama, gdje se bori, a napokon i izmiruje na nekoj srednjoj crti... Ne možemo govoriti o Uniji, jer bismo morali stati na neko izvankonfesijsko stajalište »čistog« kršćanstva.

A čim smo stali na takvo stajalište, odmah smo izgubili svaki teren. Jer nismo na taj način više članovi crkve: član crkve može biti samo članom određene crkve katoličke, pravoslavne. Član pak crkve bez ovih oznaka nije dogmatski moguć.

Crkve, koje bi došle na koncil, posvećen ujedinjenju, morale bi ili suditi heretike ili se podrediti tuđim nazorima, t. j. same sebe priznati za krivovjerce. Unija, osnovana na koncesijama, na ustupcima, izvedenim iz pogodaba i pregovora, ne bi zadovoljila zahtjevima ni jedne ni druge strane. Čo-

---

[1] »Obzor«, veljača 1925. (br. 44.—53.), članak »Vjerska kriza na istoku«.

[2] Onaj koji je nedavno boravio u Zagrebu. P. P. Suvčinski čini se da je sasvim iskren. Barem iz njegova članka, objavljena u »Gralu«, 1925. br. 8. (Zeichen der Vergangenheit) što ga dr. Lj. Maraković citira u br. 5. »Hrv. Pr.« od ove god., očituje se, da i u umjetničko-kritičkom pogledu ima dosljedan kršćanski nazor.

viječjim sredstvima Unija ne može dakle biti postignuta.

Trubeckoj tvrdi zapravo, da pravoslavni moraju vjerovati, da je u pravoslavlju potpuna istina i da se ujedinjenje kršćana može postići samo putem pravoslavlja, koje jedino vodi pravoj svrsi.

Kako se može ipak postići taj cilj, govori dalje Kartašev u članku »Putovi Jedinstva«. Ali on to tumači u sasvim mističkom pravcu, te realno govori samo o »zajednici u savezu vjere«. Dakle iz toga ne možemo učiniti nikakvih izvoda, a da ne dođemo u skroz »nehistorijsku struju«.

Mi smo već svratili pažnju na jednu nedosljednost, ili, ako hoćete, logičku pogriješku, koja je tu dopuštena: naime, da se stav o nemogućnosti da se crkve sastanu na koncil, pobija na taj način, da se pretpostavlja (ako je već došlo do Vaselenskog koncila) da postoji jedna crkva Kristova, koja ima u glavnom jedan nauk, te se misli samo o točnijoj formulaciji već postojećih vjerovanja, koja su priznata i na jednoj i na drugoj strani, dakle, faktički, o nekoj verbalnoj formuli koja bi riječima izrazila ono, što, kako se misli, već u duhu i u stvari postoji. Predstavnici crkava, koji idu na koncil, moraju stati na takvo stajalište, jer inače će se dogoditi ono, što pripovijeda Trubeckoj. Oni moraju, dakako, pretpostaviti i mogućnost nekih verbalnih zabluda u formulaciji vjerskih istina. Ali to ne znači, da svi učesnici koncila moraju biti sasvim nepopustljivi, u smislu, kako to pisac veli. Ako bi na koncil došao čovjek, koji ne vjeruje, recimo, u božanstvo Isusa Krista ili u opstanak Božji, ili u opstanak nematerijalne duše — taj ne bi smio biti pripušten na vijećanje, jer tu nije već pitanje o formulaciji, nego o onome, bez čega kršćanstvo ne bi bilo kršćanstvo, kao što nije kršćanstvo Tolstojevo pravo kršćanstvo i kao što pravoslavlje Bicillija — a vjerojatno i njegovih suradnika — kako ćemo vidjeti dalje, nije pravoslavlje...

III.

Među ovim člancima u zborniku »Rusija i Latinstvo« nalazi se i članak P. Bicillija, pod naslovom »Katolištvo i Rimska Crkva«. Sadržaj smo ovoga članka također naveli u članku »Vjerska Kriza«. Sad ćemo ga navesti točno onako, kako smo ga citirali onda, da ne bi moglo biti prigovora, da se za različite svrhe uzimaju drugi citati, koji mogu drukčije prikazati piščeve nazore. G. Bicilli se naime, u ovom članku protivi nekim katoličkim nazorima, osobito o nepogrešivosti papinskoj. Po njegovoj tvrdnji — koja nije nova — rimska je kurija uzurpirala pravo sabora i na taj način crkva je postala hijerokratijom. On navodi riječi jednog protestantskog pisca, koji tvrdi, da je kršćanstvo za pravoslavnog — kult, za katolika — vlast nad svijetom, za protestanta — nazor na svijet (što je sasvim krivo, u koliko se tiče katolika: Kršćanstvo je, ako hoćete, za njega i nazor na svijet i kult. A samo s velikim ograničenjem vlast nad svijetom, jer »kraljevstvo Kristovo nije od ovoga svijeta«.).

Polazeći i sam s ovog netočnog stajališta, pisac tvrdi, da je ideal katolištva — prema najizrazitijem tumaču katolištva (prema mišljenju piščevom) sv. Ignaciju Loyoli — podređenje i uništenje ličnosti u korist nekoga koji vlada (također nije tačno, jer autoritet u smislu katoličkom prije svega postoji radi i u korist onoga, koji vjeruje u nj, a ne radi Onoga, koji naređuje, t. j. Božanstva). Bicilli zove takav vjerski patos — »patosom samouništenja« — pravim svetogrđem i završuje, da je votum 18. srpnja 1870. u Vatikanu, o infalibilitetu Pape u stvarima vjere, kad govori ex cathedra — pokazao, da je katolištvo izgubilo sposobnost razlikovati živo od mrtva, pa je tobože umrlo za svijet i za sebe.[3]

Potpuna je dakle istina opet u rukama pravoslavnih i nikakove druge istine ne smijemo tražiti. Tako g. Bacilli. Ako stanemo na njegovo stajalište, onda zašto on ne će da prizna živu Crkvu u Rusiji, koja je zabacila posljednje osnove autoriteta te je predala dogmu na pučko glasanje. To bi možda bilo još življe... Uza sve prigovore, ipak i Bicillijev članak i članci njegovih kolega vrlo su umno pisani, puni su erudicije i oštroumlja. Svaki bi i zagovornik unije i njen protivnik, i pravoslavni i katolik, a možda i laik-bezvjerac s velikom pažnjom morao pročitati ove retke, koji su izraz jedne snažne, zanimljive i, činilo bi se, dosljedne ideologije, nikle na ruševinama starog, prijeratnog, shvaćanja Rusije i pravoslavlja.

Činilo bi se... Ali kako je u stvari? Iz gore navedenih citata mislilo bi se, da su pisci Trubeckoj, Suvčinski, Bicilli solidarni u tome, da vjeruju onako, kako to zahtijeva pravoslavna Crkva. Štaviše: oni se solidarišu s člankom Iljina o problemima liturgike, dakle se slažu i sa čisto liturgijskim, euharistijskim crkvenim nazorima. Dakle tu nema ni traga kakvu slobodoumlju i »modernizmu«. Kad bi to bilo djelo kakva Lunačarskog, koji polemički istupa protiv kršćanstva i piše »Bog« malim slovom t. j. izričito naglašuje, da za njega taj pojam ne postoji; kad bi to bilo djelo slično Kantovoj »Kritik der Praktischen Vernunft«, gdje je Bog — »postulat praktičkog razuma« i slično — onda bi se dalo drukčije govoriti. Mi smo naglasili, da djela treba kritizirati najprije prema tome, da li odgovaraju izvodi autorovim zahtjevima unutarnje logike i da li je pisac bio vjeran svojoj unaprijed uzetoj tezi, a tek poslije toga možemo ga »krivično« osuđivati, sa svojega gledišta, koje su drugi slobodni primiti ili ne. Jer autoritet, koji postoji u vjeri, ne može postojati u istom obliku u nauci. — Ajde, dokažite! reći ćemo svakome, tko nešto tvrdi. Najprije da ga slušamo. — Da procijenimo valjanost njegova umovanja. — Nije napokon naša stvar da osuđujemo nekoga, tko misli protivno (mislim, na našu stvar, t. j. nas, koji pišemo recenzije i osvrte) nego da zabilježimo vrijednost katkada i protivničkog djela. Čini se, da nema tome prigovora.

---

[3] Činjenica je pak to, da baš od 1870. god. počinje znatan napredak u katoličkoj Crkvi, koja je, ojačana i osnažena, počela osvajanjem mnogih i mnogih, često vrlo erudiranih, srdaca i umova (!).

Dakle, tvrdimo da su teze Bicillijeve u članku »Katolištvo i Rimska Crkva« same u sebi ipak dosljedne. Da pisac znade ipak dokazivati ono, što tvrdi: to je, da on, kao pisac, zaslužuje pažnju. Ako on i njegovi kolege pišu o Crkvi — pretpostavljamo, da im je stalo do Crkve i vjere, pretpostavljamo, da oni vjeruju tako, kako vjeruje službena pravoslavna crkva. Jer oni se stavljaju na jedno skroz vjersko, štaviše, konfesijsko gledište... Ako ne vjeruju — onda zašto govore o Crkvi, o prednosti pravoslavlja, o liturgiji, o infalibilitetu, o koncilu? Zašto ne govore samo o ekonomskom stanju zemlje, o posljedicama uništenja krupnih posjeda za razvoj zemljoradnje i o sličnom? Onda bi mi mogli s njima možda polemizirati, a možda bismo se sasvim s njima solidarizirali. Zašto ne kažu otvoreno, da je »vjera opium za puk« — kao što su to rekli Anatolije Lunačarski[4] i drugovi. To je barem dosljedno. Nitko ne će predbaciti komunistima, da oni sakrivaju svoje nazore. Naprotiv, oni katkada taktički postupaju na prevrtljiv način[5] — ali ideološki su ipak čestiti i pošteni (u koliko nijesu morali pod utjecajem životnih činjenica, a donekle i Leninova umovanja izmijeniti svoju ideologiju).

Čestit je i Mitropolita Antonij, u svojem djelu »Riječnik k djelima F. Dostojevskog«, a i u mnogo žešćim polemičkim člancima. On tvrdi ono, u što čvrsto vjeruje. Moramo mu priznati dosljednost i poštenost...

Ni katolički pisci, ni Tolstoj, ni Antonije ni Lunačarski ne skrivaju svojih misli. Oni se ne služe tuđim oružjem. S njima se može ili polemizirati ili načelno odbiti njihove navode, ako ih smatramo krivima...

(Nastavit će se.)

Joso Benac:

Žudi duša te moja.

Klečim u memli i mrazu.
Klonula moja je mladost.
Život već nije mi radost,
jer nema kraj mene Tebe.
Ti si daleko, a sve su
mi nade pale
u grudima oluje tresu
i duša se grči
u sumnji. Mrak je i tama
u meni nadamnom.
Čemu me mučiš memlom
i studi u duši?
ziđe mojega hrama
već dugo se ruši.

I duša nije već kandilo
pred vratima svetohraništa,
jer nema Tvojih osmjeha,
šapta i blagoga dodira!

Skršena moja je mladost,
zgažena moja je radost.
Tama i mraz mi u duši,
jer nema blizu Tebe.
Biće mi — promrzla hvoja,
bez cvata.
Čuj me! Klečim uz vrata.
Otvori vratašca svoja
žudi duša Te moja!

M. Blašković:

Pejzaži s mora.

Vapneničari.

O, rode, pod žeženom stranom,
Sa oštrom na ledima granom
I s veljom u dlanima ranom:
Sve ti je, sve ti je krivo,
Što nemajuć plodne crljenice
Kamenje razbijaš živo
I goleme zidaš vapnenice,
Gde beo, izgoren kamen,
Modri izbacuje plamen;

Pa zato ne beži Banaćanin,
Kud stigne očajnik Bračanin;
Jer njegov je korak bez povratka
I zemlja je njegova škrta:
On nema ni praga ni dovratka,
Ni dvorišta ni vrta,
A beo, izgoren kamen,
Bede je njegove znamen.

KNJIŽEVNI PREGLED

Lirika.

Lirika je ličnost. Najsopstvenije i najindividualnije, što može pojedinac da dade. Pa ipak ima i tu kolektivnih crta. Literarni smjerovi nisu ništa drugo do kolektivna psihologija, u koliko jači individualiteti ne stvaraju »škole«. Lirika izvjesnih epoha ima svoj ton i svoj krug ideja, uza svu različnost pojedinih individualiteta. Ima li dakle i među našim mladim suradnicima takovih dodirnih crta? Izbor, koji donosi ovaj broj, držao se, koliko je bilo moguće, baš onih pjesama, u kojima pjesnik govori o sebi ili o svomu gledanju na svijet i život. Dodajte tomu one lirske zbirke, koje smo u posljednje vrijeme dobili,[1] pa ćete vidjeti, kako u svemu tomu, uz potrebite izuzetke, nema još ništa ustaljeno, čvrsto, usmjereno, što bi bez sumnje moralo vezati pojedince kao karike jednoga lanca u opsegu zajedničkih ideja i zajedničkih polaznih točaka. U koliko se ne radi o različitim literarnim utjecajima (kao na pr. o utjecaju izrazitog ekspresionizma kod g. Storova, o utjecaju Nazora kod g. Sudete, o utjecaju Gričevaca kod g. Horvata — ali uvijek samo o utjecaju), možete upravo opipati jedan izvjesni ton, a taj je: sumornost, melankolija, osamljenost (dvije zbirke je nose u naslovu!), bijeg od realnosti (Horvatova uvodna pjesma), neka potištenost i ogorčenost u svim nijansama. U drugu ruku, osjeća se jedna osnovna zajednička dispozicija: neustaljenost, razvijanje i volja za razvijanjem (karakteristični Storovljev naslov »Struje«), čežnja za nečim što ima da dođe, dakako tek kao nejasna poetska težnja za idealima, ali u stvari kao osjećaj vlastite negotovosti i neizgrađenosti. Obje su ove karakteristike znak mladosti. Samo što je s prvom spojena opasnost forsirane prezrelosti, koketerije s pesimizmom (kod pjesnika čiji je osnovni ton inače kršćanski!), nezdrave blaziranosti. Ne kažem, da su podlegli toj opasnosti, ali je ona uvijek vrlo bliza. Jasno je, da izvjesna potištenost, umornost, zamorenost može da karakteriše mladost iza 1914.—1918., presudnih godina, o čijem razornom karakteru ne treba trošiti riječi; jasno je, da eksplozivna hiperintelektualnost ekspresionizma može, uz svoju tehniku, ostaviti tragove i ciničkog rastvornog djelovanja hladnog intelekta (pointiranje ironijskih momenata kod g. Storova); ali nije jasno to: zašto katoličko vjerovanje sa svojom krepkom, zdravom pozitivnošću i sa svojim nepreglednim bogatstvom unutarnjeg doživljavanja ne izaziva više izrazito svijetlih, okrepno srčanih, određeno jasnih tonova u poeziji jedne generacije, koja je niknula u sjeni Crkve i izrasla iz izrazito socijalno disponovane sredine. S nepravom su prigovorili g. Sudeti melankoliju: njegovi sjetni tonovi lično su opravdani njegovim životnim prilikama; no baš ovaj čovjek dao je uzoran primjer discipline nad samim sobom, učinivši u svojoj zbirci tako strog izbor, tako minucioznu selekciju i glede umjetničkih kvaliteta i glede unutarnje vrijednosti (ako se to dvoje uopće može rastaviti) pojedinih pjesama, da u tom zaslužuje naročito priznanje. I što je sud o njegovoj zbirci upravo prodorno povoljan, tomu nije malo pridonijela baš ova golema sažetost i probranost izbora. Pa ako g. Sudeta opravdanjem unutarnje iskrenosti naziva svoju zbirku »Osamljenim stazama«, ne postoji ista potreba, da i g. Horvat svoju zbirku označi gotovo istim riječima. Jer ćemo inače u najsocijalnijem pokretu, koji je možda uopće kod nas bio, imati sve same individualistički osamljene pjesnike. A šta bi iz toga tek učinila kasnija lažna manira, o tom da i ne govorim.

Druga je karakteristika i ujedno, opet, opasnost: osjećaj neustaljenosti. I on je, dakako opravdan mladošću; jer žalosno bi bilo, kad se ljudi u dvadesetim godinama ne bi mogli dalje razviti i naći nove forme i tonove. Ali kod ovog neustaljenog kolebanja između stilova i forama (kako se tu ukrštava svjesni i nesvjesni ekspresionizam s izdancima predratne Moderne; kako se razlikuje g. Storov 1920. — u ovom listu — i onaj 1923. u Strujama!) postoji opasnost, da sve postane neustaljeno i rasplinuto, da se subjektivno zamagljuje i ono, što ne može da bude nego apsolutno i jasno, objektivno i točno. Ali kad pjesnik tonom gotovo očajne melankolije naglašuje (ovo se ne tiče ni g. Sudete, ni g. Storova, ni g. Horvata, ali mnogih drugih!), da je sam i sirota, da mu je sve na svijetu istom kakva neznatna stvar koja ne može nikad da utaži bezmjernu žeđ ljudske duše, onda mora čovjek da se pita: moli li taj čovjek; jer je molitva, kako je poznato, razgovor duše s Bogom, a tko s njim govori, ne može da bude tako očajnički sam. Voli li taj čovjek, jer ako voli, ne može da toliko previre beznutješnošću — nije li ljubav podijeljena radost i žalost? — a ako ne voli, zašto mu je kazana velika zapovijed: ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe.

Ovo su »vulgarne« istine i, po mišljenju mnogih, ne može se poezija silom nategnuti na njihove žice. I ja sam, bez sumnje, prvi za iskrenost poezije, a ne za pjevanje po komandi: ali preveliko traženje »onoga nečega« što nema nitko nego čovjek od dvadeset godina jednoga već i tako neustaljenog vremena, dovodi do sistematskog perhorescíranja objektivnih vrednota kao na pr. u predgovoru g. Ujevića Sudetinim pjesmama, gdje se prigovara »liturgijskoj« poeziji zaboravljajući, da pored subjektivne, intimne lirike postoji i objektivna, i da ona ne može da bude drugačija nego — objektivna (samo ako je uz to, dakako, prava lirika).

Ove su opaske općenite glose u izvjesnom smjeru; njima nisu tangirane faktične pozitivne vrednote pjesama o kojima sam govorio, a naročito triju zbirki. One su, u više navrata, već iznesene u našoj štampi, i može se kazati, da je g. Sudeta u svojoj zbirci iskrenošću lirske inspiracije i izrazitošću poetske ličnosti nadmašio sve, što su njegovi vršnjaci posljednjih godina dali našoj književnosti uopće; da je g. Storov, uza svu golemu naplavu ekspre-

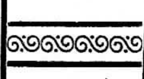
[1] Đuro Sudeta, Osamljenim stazama, Virje 1924.; Branko Storov, Lirika 1923.; Ivo Horvat, Zvuci osame, Zagreb 1925.

sionističke lirike kod nas, našao nove tonove i nove izražajne mogućnosti, i da je g. Horvat, uza svu srodnost s drugima i uza sve svoje nešto izvještačeno traženje apartnosti, u svojoj poeziji tih, sabran i čedan, kao što zaista i jest. *Lj. Maraković.*

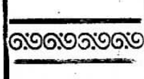
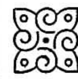
Za božićni sto.

Katolički nakladnici izdali su posljednjih dana nekoliko djela, koja se već samom svojom neobično ukusnom i finom opremom nameću kao vrlo prikladni darovi za Božić i druge prilike, a još više ih za te svrhe preporučuje bogatstvo aktuelnog sadržaja. To je u prvom redu jubilarno izdanje *Deželićevih* Zvukova iz katakomba (izd. Pijevo društvo) s portretom pjesnikovim; zatim, od izdanja Narodne Prosvjete, zanimljiva pripovijetka za široke slojeve Žrtva ispovijedne tajne od *Spillmanna.* U istoj nakladi g. Petar *Grgec* prikazuje dojmove Svete Godine »Kod namjesnika Kristova«, koje nije nikakva obična kronika ni vod za hodočasnike, već djelo najviše inspiracije s neobično sugestivnim stranicama dojmova i refleksija iz vječnoga Rima i s puta. Ne smijemo zaboraviti ni *Poljakove* veličajne pjesme Na Bijelom Brdu od ranijih izdanja iste naklade. Dr. S. *Markulin* je u knjigama Katoličkog života u uzornoj modernoj opremi izdao Sveto Pismo Novoga Zavjeta (prev. Dr *F. Zagoda)* i prvi opširniji život Dra Josipa *Langa,* s fino izrađenim bogatim ilustrativnim materijalom. Društvo Sv. Jeronima pod uredništvom Dra J. *Andrića* obdarilo nas je s nekoliko knjiga u upravo raskošnoj opremi (za neznatan novac), a među njima se ističe franjevački roman Božji vitez od Dra I. *Kršnjavija* (ilustr Mirko Rački) i bogato ilustrovana biografija Isus Krist od Dra R. *Vimera.* Alvernska biblioteka opremila je ukusno i otmjeno *Meierov* Život sv. Antuna i *Joergensenovo* Hodočašće Franjevačkom Italijom, klasično putničko djelo. Neobično je privlačiv Život *Sv. Tereze* od Maloga Isusa od nje same, u izdanju Glasnika P. Srca Isusova, s mnogo ilustracija, s listovima i pjesmama svetice. Konačno daje jubilarni Almanak Luči u uredništvu M. J. *Ujevića* pregled uspjeha i radnih snaga katoličkog pokreta u dvadeset godina, s portretima svih istaknutijih ličnosti na različitim poljima javnoga rada.

Naši bi čitaoci imali da sebi uzmu za dužnost, da svakomu preporuče ova i slična djela dobrih izdanja za blagdanske darove, gdje će se inače često izdati velike svote za beskorisne stvari. *Lj. M.*

KAZALIŠTE I UMJETNOST

Umjetnička kronika.

Vanjski umjetnički život postao je nešto življi, otkad je salon g. Šira na Krvavom mostu omogućio manje izložbice u intimnom stilu i čednijih pretenzija. Ima tu dođuše i sva sila »krvavog« diletantizma, koji ide ili za »priznanjem« vulgarne publike, ili za nešto materijalne zarade u ovo teško vrijeme. U solidnije umjetničko nastojanje valja ubrojiti slike g. S. *Tomerlina,* koji je i ranije imao uspjeha svojim motivima narodnih nošnja, i ako bi se tu trebao čuvati prevelikog ostajanja na vanjskom šarenilu, koje često dovodi do banalnih efekata, dok veća produbljenost u motivu i manja koloristička kričavost donosi solidnijih uspjeha, kako pokazuje jednostavnost koncepcije i bogatstvo intimnih tonova u »Molitvi« koju donosimo. Talenat dobrih kvaliteta, još u razvoju, pokazala je gđa. T. *Šandorova,* kod koje bi, naročito u kompoziciji, bio poželjan jači razmah koncepcije; dok g. L. *Rupčić,* koji se okušava i u religijoznim motivima ne može da uvjeri o tom, da moderni stil mora da znači glomaznost forama i neku brutalnu tmurnost kolorita. — U salonu g. Ulricha naročito se istaknula bogatstvom učesnika i odličnim kvalitetama u svim tehnikama *izložba poljske grafike* u kojoj su bila zastupana najbolja poljska, a nerijetko i ponajbolja svjetska imena u svojim granama. Poljaci, koji uopće u slikarstvu mogu da igraju predvodnu ulogu, pokazali su se ovdje na punoj visini najbolje evropske grafike. Od domaćih majstora izložili su u posljednje vrijeme gg. M. *Rašica* i M. *Krušlin* pejzaže u već poznatom smjeru njihova stvaranja, prvi uspijevajući naročito u stilizovanom pojednostavljivanju pejzaža, drugi očitujući naročito u akvarelu bogatstvo intimnih ugođaja, osjećajući poeziju magličavih daljina »kad sunce bacalo je zraku monotonu na gaj, što žutio, gdje sjever ljuti klonu« (Verlaine-Domjanić). — U rujnu je umro u Zagrebu Mihajlo *Timčišin* (Tymezyszyn), po majci Poljak, po ocu Ukrajinac, a rodom iz Bosne, talentovani slikar, koji je bio osuđen, da ostane zakopan u zaboravi naših palanaka, čija ga je sredina i dovela do rane smrti u tridesetišestoj godini života. Svršivši realku u Banjoj Luci a slikarsku akademiju u Krakovu (kod Axentowicza, čiji je bio učenik-ljubimac, Falata i dr.), bio je uistinu akademski obrazovan, sa širokim i solidnim vidicima opće kulture, no uza sve to skroman u zahtjevima i čedan u ambicijama. Timčišin se naročito razvio u pejzažu, radeći akvarelom i pastelom, te mu u lakoći, kojom je stvarao i delikatnosti inspiracije ima malo premaca u nas. U nebrojenim, kojekuda raznesenim, većinom raspoklanjanim pejzažima Timčišin je razvio upravo lirsku epopeju bosanske zemlje, njenih bogatih ugođaja i suptilnih nijansa u stvarnom i kolorističkom pogledu. Od Axentowicza kao da je baštinio lakoću i eleganciju kista, no nije se gubio u mondenim senzacijama, već se svom dušom predao prirodi, u kojoj je umio da zapazi uvijek novo bogatstvo tonova. Neobično društven i živa temperamenta, osvajao je krugove u kojima bi se pojavio, u Banjoj Luci i Tuzli kao srednjoškolski nastavnik crtanja. Svoje je najbolje slike kraljevski razdavao prijateljima, koji su se raspršili na sve strane, i tako ne će nikada biti moguće da se priredi kolektivna izložba ovoga čovjeka, čije bi ime imalo ostati trajno zapisano među najvrsnijim slikarima naših krajeva. *Lj. Maraković.*

Uređuje Ljubomir Maraković. Izdaje: »Kolo Hrvatskih Književnika«.

Tisak Nadbiskupske tiskare u Zagrebu.

„HRVATSKA PROSVJETA“

IZLAZI JEDNOM MJESEČNO, SVAKOG 25-OG. - LIST IZDAJE „KOLO HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA“. - PRETPLATA ZA GODINU 1925. U JUGOSLAVIJI DIN 60.— PRETPLATA ZA INOZEMSTVO STOJI DVOSTRUKO.
BROJ RAČUNA KOD ČEKOVNOG UREDA U ZAGREBU 33.720.

Narudžbe, novci i reklamacije šalju se Upravi „Hrvatske Prosvjete“, Zagreb, Palmotićeva ul. 31. priz. (Upravitelj g. Nikola Maraković, blagajnik „Kola Hrvatskih Književnika“).

Rukopisi i listovi za uredništvo šalju se na adresu: Dr. Ljubomir Maraković (uredništvo „Hrvatske Prosvjete“) Zagreb, Palmotićeva ul. 31. I.

Knjige, koje je primilo uredništvo:

[Uvrštenje u ovaj popis ne znači, da se knjiga tim i preporučuje. Orijentaciju o smjeru, kojim je knjiga pisana, daje čitaocima donekle ime izdavača, a uredništvo će donositi ocjenu svih znamenitijih djela u tekstu lista.]

S. M.: Dr. Josip Lang, pomoćni biskup zagrebački 1857.—1924. (ilustrovano s 24 slike), Knjige katoličkog života, Sv. V. izdaje Dr. S. Markulin, Zagreb 1925., cijena Din 40.—. — R. F. Magjer, Poezija i proza iz poziva i zapisaka sa sela, Osijek 1923., komisionalna naklada B. Franka. — Urban Talija, Neumrlost čovječje duše u povijesti i umovanju, II. prerađeno izdanje, Dubrovnik 1925., Tisak i naklada knjižare „Jadran“.

OD UPRAVE.

Svima našim dužnicima poslali smo opomenu i zamolili, da dug što prije podmire. Koji do konca ove godine svoj dug ne podmire, mi ćemo im bez ikakova obzira list obustaviti. Tim ne velimo, da od naše tražbine odustajemo. Baš obratno, tražiti ćemo svoje putem, na koji ćemo se teško odlučiti, ali ćemo se ipak morati odlučiti. Stoga ponovno molimo, da svaki svoj dug podmiri i da izbjegne većim troškovima i neugodnostima. Još jednom dakle: Molimo da se dug odmah podmiri!

Popravak: U 10. broju „Hrvatske Prosvjete“ na str. 213. treba da podnaslov slike kardinala Haulika glasi ovako: Po fotografiji savremenog portreta iz Kr. Zem. Arhiva u Zagrebu.

Na uredništvo

treba slati članke i vijesti za list, knjige za ocjenu te časopise u zamjenu.
NA UPRAVU: pretplatu, prinose i reklamacije.